

Univerzita Pardubice

Filozofická fakulta

Katedra sociální a kulturní antropologie

"Stalo se to jinak!": Paměť a historie na příkladu vysídlování Broumovska

Diplomová práce

Bc. Ondřej Valchař

Pardubice 2020

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Ondřej Valchař**
Osobní číslo: **H18448**
Studijní program: **N6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Téma práce: **„Stalo se to jinak!": Paměť a historie na příkladu vysídlování Broumova**
Zadávající katedra: **Katedra sociální a kulturní antropologie**

Zásady pro vypracování

Student bude zkoumat paměť související s událostmi „divokého odsunu“ v roce 1945 na příkladu Broumova. Student bude kontaktovat odsunuté obyvatele a jejich potomky, to znamená, že jeho výzkum bude probíhat z velké části v Německu. Student se bude soustředit na lokální historii, bude se zabývat pamětí a interpretací vzpomínek a používat přístup historické antropologie. V rámci metod výzkumu bude student používat narativní metodu, diskursivní analýzu a vzpomínky se bude snažit kontextualizovat v rámci zhuštěného popisu. Výzkum vyžaduje i práci v archivech (Státní oblastní archiv Zámrska, Státní okresní archiv Náchod) a student hodlá oslovit i organizace jako Post Bellum a Braunau/Sudetenland e. V.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- Assmann, A. 2018. Prostory vzpomínání: podoby a proměna kulturní paměti. Praha: Karolinum.
Augé, M. 1999. Antropologie současných světů. Brno: Atlantis.
Blommaert, J. 2005. Discourse. A critical introduction. Cambridge University Press.
Bourdieu, P. 1998. Teorie jednání. Praha: Karolinum.
Dülmen, v. R. 2002. Historická antropologie. Praha: Dokořán.
Geertz, C. 2000. Interpretace kultur. Praha: Sociologické nakladatelství. " Hájek, M., M. Havlík, J. Nekvapil, J.
2012. Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámec, Sociologický časopis 2: 199-224.
Iggers, G. G. 2002. Dějepisectví ve 20. století: od vědecké objektivity k postmoderní výzvě. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
Nora, P. 1996. Mezi pamětí a historií: problematika míst. CEFRES10: 7-32.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Hana Synková, Ph.D.**
Katedra sociální a kulturní antropologie

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2019**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2020**

L.S.

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

PhDr. Adam Horálek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2019

ANOTACE

Tato práce se snaží popsat život broumovských Němců ihned po transportu. Jejich vyrovnání se s kolektivním traumatem a následnou snahou o uchování tradic a kultury. Cílem práce, je zjistit, jak se konstruovala identita skupiny, jaká je současná představa domova a jaký mají pamětníci k domovu vztah. Dále pak jakým způsobem tato představa vzniká a je uchovávána v paměti kolektivu. Broumovští Němci nepřijíždějí jen do nového prostoru, ale i do nového prostoru sociálního a kulturního. Necítí se být těmi Němci, které vídají na ulicích a snaží se vyrovnávat se ztrátou.

KLÍČOVÁ SLOVA

Kolektivní paměť, Identita, Broumovsko, Heimatkreis

ABSTRAKT

This work tries to describe the life of Broumov Germans immediately after transport. Their coping with collective trauma and subsequent efforts to preserve traditions and culture. The aim of the work is to find out how the identity of the group was constructed, what is the current idea of the home and what is the relationship of witnesses to the home. Furthermore, how this idea is created and stored in the memory of the team. The Germans from Broumov come not only to a new space, but also to a new social and cultural space. They don't feel like the Germans they see on the streets trying to cope with the loss.

KEYWORDS

Collective memory, identity, Broumovsko, Heimatkreis

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnici Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích 1. 7. 2020

Ondřej Valchař

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval všem mým respondentům za jejich pomoc, důvěru a ochotu se mi svěřit. V Německu jsem nenašel pouze odpovědi na své otázky, ale něco mnohem cennějšího. Našel jsem zde přátelství, za které jsem velice vděčný. Dále bych chtěl poděkovat celé organizaci Heimatkreis Braunau/ Sudetenland e. V. za veškerou pomoc a v neposlední řadě musím poděkovat PhDr. Haně Synkové Ph.D. za její trpělivost, pomoc a cenné rady. Nakonec bych rád poděkoval své rodině za jejich podporu a motivaci.

Vielen Dank

Ich möchte allen meinen Befragten für ihre Hilfe, ihr Vertrauen und ihre Bereitschaft danken, sich mir anzuvertrauen. In Deutschland fand ich nicht nur Antworten auf meine Fragen, sondern auch etwas viel Wertvolleres. Ich habe hier eine Freundschaft gefunden, für die ich sehr dankbar bin. Ich möchte auch dem gesamten Heimatkreis Braunau / Sudetenland e. V. für all ihre Hilfe danken. Zu guter Letzt muss ich mich bei PhDr bedanken. Hana Synková Ph.D. für ihre Geduld, Hilfe und wertvollen Ratschläge. Abschließend möchte ich meiner Familie für ihre Unterstützung und Motivation danken.

Obsah

1	ÚVOD.....	9
2	„Češi a Němci“, „Němci a Češi“ do roku 1945.....	10
2.1	Odsun/vyhnání? Co je správně?.....	15
2.2	Nucená migrace 1945/46.....	16
2.3	Nucená migrace na Broumovsku 1945/6 do Bavorska.....	18
3	Paměť.....	22
3.1	Vývoj konceptu kolektivní paměti.....	23
3.2	Současné paměťové teorie.....	26
3.3	Místa paměti.....	26
3.4	Kulturní paměť.....	30
4	Koncept Identity.....	32
4.1	Osobní a kolektivní identita.....	34
4.2	Etnicita a identifikace.....	35
5	Metodologie.....	36
5.1	Cílová skupina.....	36
5.2	Rozhovory.....	37
5.3	Narativní/Biografický rozhovor.....	37
5.4	Polostrukturovaný rozhovor.....	38
5.5	Strukturovaný rozhovor.....	38
5.6	Neformální rozhovor.....	39
5.7	Skupinová diskuse, skupinové interview a vyprávění.....	39
5.8	Metoda sněhové koule.....	40
5.9	Nezúčastněné pozorování.....	40
5.10	Dokumenty a fyzická data.....	41
5.11	Etické otázky výzkumu.....	41
5.12	Soukromí.....	41
5.13	Informativní souhlas.....	42

5.14	Emoční bezpečí.....	42
5.15	Reciprocita.....	43
5.16	Jazyková bariéra	43
5.17	Výzkumné otázky a cíle	44
6	První kontakt s respondenty a Bad Kissingen.....	45
6.1	Kolektivní trauma ve vztahu k identitě a kolektivní paměti.....	48
7	Forchheim a Heimatmuseum	49
7.1	Braunauer Rundbrief.....	53
7.2	Broumovský dialekt a stigma.....	53
7.3	Broumovsko a další generace.....	54
8	Závěr	55
9	Přílohy.....	57
10	Literatura.....	68

1 ÚVOD

Tato práce se zabývá problematikou konstrukce kolektivní paměti a kolektivní identity na příkladu nucené migrace z Broumova roku 1945. Oba tyto pojmy, či fenomény spolu úzce souvisí, a zvláště v posledních desetiletích, kdy se jim dostává velké pozornosti. Obzvláště v rámci společenských a historických věd. Zaměřuji se na česko-německé vztahy ve spojitosti s nucenou migrací a života v německém Forchheimu. Snažím se zmapovat život českých Němců po transporthách a jejich následnou adaptaci. Popisuji proces identifikace k nové identitě, vyrovnávání se s kolektivním/kulturním traumatem a snahu navázání kontaktu s domovem.

Práce se dělí na tři části. První část je historická, avšak nesnaží se pouze o holý popis faktů, ale zaměřuje se na vztahy „Čechů“ a „Němců“ od osídlování Broumova, nucenou migraci roku 1945 po příjezd do Forchheimu. Nucenou migraci totiž považuji za důsledek dlouhodobého procesu, který se vyvíjí od 12. století. Považuji proto za velice důležité pokusit se popsat vývoj těchto vztahů, kvůli lepšímu pochopení dané problematiky. Druhá světová válka je záměrně vynechána, protože to není předmětem této práce a vniklo by zde riziko přílišné historicity.

Druhá část práce je teoreticko-metodologická. Popisuje vývoj konceptu kolektivní paměti od Émila Durkheima, Henriho Bergsona, Maurice Halbwachse, Pierra Noru, po Paula Ricoeura a Jana Assmanna. Využívám především koncept paměti kolektivních rámců (Halbwachs), Místa paměti (Nora) a Koncept kulturní paměti (Assmann). Dále se pak věnuji identitě, etnicitě a procesu identifikace. Vycházím z knih George Herberta Meada, Ervinga Goffmana, nebo Thomase Eriksena. V metodologické části popisuji svůj terénní výzkum, který se uskutečnil roku 2019 a stále trvá. Popisuji zde cílovou skupinu, použité metody a etická rizika s ním spojená.

Poslední částí je samotný výzkum. Zde se snažím propojit předešlé dvě části a zaměřit se na proces tvorby identity broumovských Němců a jejich vztahu k Broumovsku. Snažím se

odpovědět na otázku kde se cítí být broumovští Němci doma, Na Broumovsku, nebo ve Forchheimu. Co po ně vlastně znamená domov. Snažím se zjistit jaké jsou pro pamětníky opěrné body jejich kolektivní představy o domově, jak se tato kolektivní představa vytváří a jakou hraje roli v procesu kolektivní identity.

Tato práce sice nepřináší nic nového z hlediska teorie, nicméně je jedinečná v tom, že se snaží zmapovat život českých Němců v Německu. Podle mě vzniklo jen málo podobných výzkumů. Existuje nespočet výzkumů o německém obyvatelstvu, které nebylo transportováno, ale jen velice málo o tom, co se s německým obyvatelstvem stalo, po nucené migraci v roce 1945/1947.

2 „Češi a Němci“, „Němci a Češi“ do roku 1945

Vzhledem k tomu, že má tato práce sociálně-kulturní, a ne historický základ, nepovažuji za nutné věnovat příchodu Němců do českých zemí tolik pozornosti, jako například událostem spojenými přímo s pamětníky, které se stali ve 20. století. Nicméně je důležité zmínit, alespoň několik historických faktů, kvůli lepšímu pochopení problematiky a narušení představ, že německé obyvatelstvo se najednou objevilo v Československu ve 30. letech 20. století, neb Češi a Němci se ve středoevropském prostoru střetávají přes tisíc let. Během této doby docházelo k neustále interakci, a to nejenom politické, ale i hospodářské a kulturní (Nekula, Rogall, Koschmal 2001: 25).

První větší migrační vlna německého obyvatelstva se datuje do 11. století našeho letopočtu, kdy na výzvu tehdejší vlády začínají do českých zemí přicházet osadníci, aby obhospodařovali neosídlená území. Němečtí rolníci s sebou přinesli spoustu novinek a v neposlední řadě se zde příznivě projevilo množství politických, dynastických, církevních a hospodářských svazků. Například místo tažného vola se začal používat kůň, byly zavedeny železné pluhy, nebo třeba použití kosy namísto srpů. Kultivovala se dosud nevyužitá půda,

odvodňovaly se bažiny, klučily lesy a začalo se těžit nerostné bohatství. Kolonisté se nechávali najmout na osídlení nového území a podnikali tak výpravy daleko na východ. V nehostinných podmínkách pohraničí zakládali kláštery, řády a přiváděli sem své osadníky (Nekula, Rogall, Koschmal 2001: 25-27).

Německé obyvatelstvo přicházelo od 12. století z Bavorska a Rakouska, později ze severu, Frank, Durynska a Saska. Ve 13. století vznikají další sídla, města a vesnice. Němečtí kolonisté byli najímáni lokátory, kteří s vlastním kapitálem a pověřením majitele pozemku osídlovali území. Odměnou jim byl pak dědičný úřad rychtáře. Mezi lokátory nebylo jenom německé zastoupení, ale i české. Od 12. do 14. století tak vzniká síť zhruba stovky nových měst. Zemští panovníci kolonizaci podporovali jak s ekonomických, tak politických důvodů. Středověké osídlení však ovlivnilo česko-německé vztahy, které se utváří až do současnosti (Nekula, Rogall, Koschmal 2001: 28-29).

V polovině 13. století, přicházejí osadníci i do Broumovské kotliny¹. Broumovsko se nachází na severovýchodě Čech a je obklopeno nevysokými horami. Většina kolonizátorů byli Němci, takže osady po nich dostávají německá jména. Je to například Braunau (Broumov), Starkstadt (Stárkov), nebo Wekelsdorf (Teplice nad Metují). V roce 1348 dostává Braunau městské právo a je oficiálně městem. Osídlování trvalo až do 14. století. Roku 1420 bylo Broumovsko vyrabováno husity, avšak konkrétně město Braunau bylo ušetřeno (Heimatmuseum in Forchheim).

Historikové Adriana von Arburg a Tomáš Staněk přiznávají, že odpověď na otázku kdy se stala základní chyba, na kterou se vše ostatní jen nabalovalo, je velice složité, protože každý historický děj má své příčiny v čase. Shodují se však, že charakter soužití mezi „Čechy“ a „Němci“ se velice dynamicky proměňuje zhruba v polovině 19. století, respektive v letech 1848/49. V této době se postupně v celé západní a střední Evropě rozkládají feudální systémy.

¹ Mapa Broumovska viz. Přílohy, mapa 1.

Hierarchické vazby v rámci stavů, panství či církve se třísťí. Začíná tak hledání nových hodnot a snaha o sebeurčení. Během revoluce v Habsburské monarchii sice „Češi“ a „Němci“ spolupracují na uznání vyšších pravomocí u nové konstituční vlády nicméně sledují vzájemně odlišné cíle. Autoři dále dodávají, že v této době ještě nelze mluvit o etnických kategoriích „Němců“ a „Čechů“, protože zdaleka nedochází k jasné identifikaci s těmito etnickými identitami (Arburg, Staněk 2010: 71-73).

S počátkem první světové války se konflikt přesouvá i na pole zahraniční politiky, ačkoliv mezi „Čechy“ a „Němci“ fyzicky nepokračoval, ba naopak sdíleli společné kasárny a zákopy se svými Německy mluvícími kolegy z dalších oblastí monarchie (Arburg, Staněk 2010: 76). Ještě, než se posuneme dál, rád bych zde vyzdvihl Vánoce roku 1914 na západní frontě, kdy proti sobě stojí na jedné straně Němci a na druhé straně Francouzi a Britové. V noci 24. 12. 1914 uslyšeli Britové z nepřátelských zákopů známou melodii. Jednalo se o píseň *Stille Nacht* (Tichá noc), kterou tak důvěrně znali. Vojáci obou armád, nejdříve váhavě, ale potom s větší důvěrou vstupovali na území nikoho, kde se spolu setkali v tváři v tvář. Najednou naproti sobě viděli lidi se stejnými problémy, strachem a utrpením. Vyměňovali si fotky, suvenýry, nebo třeba knoflíky uniforem, dokonce došlo další dny i k několika fotbalovým utkáním. Je třeba říci, že se tyto projevy sounáležitosti se netýkaly celé západní fronty, ale jenom některých jejích částí. Nicméně propaganda obou mocností těmto projevům rychle zamezila a válka pokračovala dál. Tato událost však poukázala na nesmyslnost války a možnou cestu vzájemného pochopení (Český rozhlas Plus 2017).

Vraťme se ale zpět k česko-německým vztahům. V tomto válečném období, které ovlivnilo celý svět, obě strany, „německá“ i „česká“, začaly chystat plány poválečného státního uspořádání. Avšak ani v „českých“ ani v „německých“ radikálních plánech nebylo moc prostoru pro „ty druhé“. Po válce byla založena Společnost národů, jenž měla dohlížet na práva menšin v různých státech. Problém sebeurčení se totiž nedotýkal jen „Čechů“ a „Němců“, ale

celé Evropy. V praxi však Společnost národů nemá takový dosah, jak se předpokládalo. Čeští politici v čele s Karlem Kramářem sice diskutují o odstoupení některých území Německu, ale nakonec tato úvaha padá. 28. října 1918 za významné podpory západních států vzniká Československo, jež bylo státem národním, což znamenalo, že se z početné „německé“ skupiny stala minorita a následkem bylo několik demonstrací (Arburg, Staněk 2010: 77-80).

Ztráta dosavadních pozic a pocit rozhořčení se dle Arburga a Staňka stal důsledkem, počátečního odmítavého postoje „německého obyvatelstva“ k podílení se na budování Československého státu. V polovině dvacátých let se ale situace mění. Vzniká snaha o nalezení oboustranných kompromisů a demokratického řešení. V polovině třicátých let však dochází k radikálnímu obratu. Kromě rozdílné zahraniční politiky umocňovala tuto proměnu menšin hlavně hospodářská krize, která se v pohraničí projevila nejtvrději. Nejvíce postižený byl lehký, na export orientovaný, průmysl (sklářny, porcelán, textilní továrny atd.) nacházející se převážně v pohraničí. V knize Jana Součka, který zpracoval dobové zprávy a záznamy kroniky z obce Wiesen (Vižňov) se píše *„Dělníci ze Schrollových závodů byli v důsledku hospodářské krize propuštěni. Ze 78 dělníků jich je 39 nezaměstnaných a 35 jich pracuje na úvazek 25-50 %“* (28.6. 1930 in Souček 1997: 29). Jsou zde popisovány i další továrny na Broumovsku, kde se hromadně propouštělo. Je třeba myslet na to, že se jedná pouze o obyvatele Vižňova. V roce 1933 je situace popsána takto *„45 lidí z Vižňova má průkaz nezaměstnaného. Třetina občanů v obci je bez práce. Podle rozhodnutí Schrollových závodů v Meziměstí bude zaměstnancům snížena mzda o 10 %“* (Souček 1998: 31). Další chybou pak byla absence dobře vypracovaného národnostního vyrovnání mezi Čechy a Němci českých politických stran ČSR. Tyto důvody daly za vznik Sudetoněmecké vlastenecké frontě v čele s Konrádem Henleinem, jež se v roce 1935 přejmenovává na SdP (Sudetoněmeckou stranu). Téhož roku získává SdP 1,2 milionu hlasů a vítězí ve volbách (Arburg, Staněk 2010: 93-97). Avšak ne všichni její voliči byli „nacisté“. Voliči SdP byli z řad lokálních venkovských patriotů, liberálně-konzervativní

buržoazie, intelektuálů spannovského ²ražení až po fašistické a pronacistické síly. Není tedy na místě tvrdit, že všichni voliči měli sociálně nacionalistický postoj (Schmutzer 1992: 345-385 in Arburg, Staněk 2010: 97). Tuzemští němečtí sociální demokraté si ještě stále udržovali postavení i v pohraničí, česká politika tyto své příznivce však dostatečně neoceňovala. Po roce 1937 byli sociální demokraté vydáni Henleinovu hnutí. Henleinovi nahrával i fakt, že Němci v pohraničí poslouchali říšskoněmecký rozhlas, kde se dozvídali, jak sousední Německo slibuje spoustu sociálních výhod, překonání krize, ekonomický vzestup atd. Na druhou stranu bylo možno vidět i obrácenou minci diktatury v Německu. Do Československa ve 30. letech na základě německé perzekuce migrovalo mnoho antifašistů, komunistů, demokratů a dalších odpůrců nacistické ideologie. V lednu roku 1937 političtí představitelé českých demokratických i německých aktivistických stran vyjadřují ochotu se domluvit na kompromisu. Německé aktivistické strany ³předkládají program, v němž k hlavním požadavkům patřilo zrovnoprávnění německých firem, snížení nezaměstnanosti v pohraničí, navýšení státních zaměstnanců z řad minorit, nebo výuka v jejich rodném jazyce. V otázce teritoriální však byli zdrženliví z obavy ze zneužití henleinovci. Vláda sice s požadavky souhlasí, nicméně už bylo příliš pozdě. Henleinova SdP sílí a aktivistické strany vytlačuje. Možnost domluvy s SdP se stává nemyslitelnou. 11.-13. března 1938 dochází k připojení Rakouska Adolfem Hitlerem k říši a na řadu přichází Československo. 23. září je sice vyhlášena mobilizace, ale budované opevnění ČSR není zdaleka hotové a na Rakouské straně není žádné. Na konci září roku 1938

² Rakouský filozof a sociolog Othmar Spann, byl stoupencem skeptického postoje k moderní demokracii liberálního typu a definoval zásady autoritativního uspořádání státu a lidského společenství (Arburg, Staněk 2010: 97).

³ Strany, které byly ochotny se konstruktivním způsobem podílet na fungování státu. Samozřejmě si od toho slibovaly zlepšení pozice pro Němce v politice, hospodářství a ve společnosti. Byla to třeba Německá sociálně demokratická strana dělnická, Německý svaz zemědělců atd. Opakem jsou potom strany negativistické (SdP, DNSAP) (Arburg, Staněk 2010:97).

je podepsána mnichovská dohoda a pohraničí připadá německé říši (Arburg, Staněk 2010: 98-123).

Z pohraničí dle statistiky Ústavu pro péči o uprchlíky z roku 1939 uprchlo do vnitrozemí celkem 180 162 lidí. Spoustu česky mluvících obyvatel v pohraničí ale zůstalo, kvůli svým sociálním vazbám a vztahům (smíšená manželství, domov, přátelé) (Benda 2013: 129). Tentýž rok začíná Druhá světová válka, jejíž výsledkem je nesmyslné krveprolití, koncentrační tábory, utrpení a beznaděj. Po skončení války a rozpadu protektorátu dochází v pohraničí k naprostému bezvládní a postupnému vysídlování německého obyvatelstva.

2.1 Odsun/vyhnání? Co je správně?

V současné době, v kontextu problematiky česko-německých vztahů, existuje rozdílné názvosloví, kdy nejznámější jsou „vyhnání“ (Vertreibung) a „odsun“ (Abschub). Je pravda, že jsem nad rozdílem těchto slov nikdy nepřemýšlel. Od útlého věku jsem slýchal slovo „odsun“ a nikdy by mě nenapadlo použít něco jiného. Zajímavá situace nastala, když jsem poprvé přijel do Bad Kissingenu, kde jsem se na velké schůzi Heimatkrise Sudetenland e. v. snažil popsat téma své diplomové práce a použil slovo „odsun, vysídlení“. Byl jsem ihned opraven, abych používal slovo „vyhnání“ (Vertreibung). Prožil jsem si tak šok, který mě donutil se zamyslet. Najednou jsem se pozastavil a začal uvažovat o významu těchto pojmů, který jsem si do této chvíle neuvědomoval. Jedná se zde o rozdílný emoční náboj. Slovem „odsun“ vyjadřujeme jisté ospravedlnění procesu schválené mocnostmi. Slovo „vyhnání“ v sobě nese nesouhlas, utrpení a nespravedlnost. Z hlediska snahy o dodržení objektivitu jsem se proto nechal inspirovat Sandrou Kreisslovou, která ve své práci⁴ řeší podobný problém. Sandra Kreisslová se přiklání k užívání pojmu nucená migrace/vysídlení, jenž zastřešuje jak první neorganizovanou fázi, tak

⁴ Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávění českých Němců na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku.

pozdější organizovanou fází nucené migrace. Dále pak používá koncept „vymístění“ se kterým se ztotožňuji. Koncept vymístění dokáže pojmut fyzickou změnu prostoru i symbolickou rovinu tohoto procesu. (Kreisslová 2014: 16-17).

Patricie Hanzlová ve své případové studii *Vymístění jako nástroj „národní očisty“* rozděluje koncept vymístění na fyzické a symbolické. Pod fyzickým vymístěním si lze představit fyzickou dislokaci, tedy přesun, transfer, nebo transport. Naproti tomu symbolické vymístění představuje vše, co předcházelo vymístění fyzickému, to znamená vytvoření kategorie „státní nespolehlivosti“, odnětí státního občanství, majetkové zásahy, nebo restrikce v každodenním životě (Hanzlová 2004: 107-128). Czaba Szaló však ve svém článku *Vymístění uvnitř životního světa: kulturní vymístění jako přepis* zdůrazňuje, že nedochází pouze k přesunu symbolických a kulturních významů, ale i k postupnému přepisu jejich významů a vzájemnému napojování, tak aby dávaly smysl (Szaló 2004: 27-41). Koncept vymístění nevyjadřuje přesun fyzický, ale i přesun kulturní, sociální a symbolický, přičemž při vymístění dochází k jejich přepisu a interpretaci.

2.2 Nucená migrace 1945/46

Zcela zásadní pro německé obyvatelstvo bylo časové rozmezí mezi dubnem-červnem roku 1945. Již během dubna se ve zprávách rozhlasového vysílání, ale i v tiskovinách, jež tlumočily vyjádření vlády, objevovalo čím dál razantnější řešení tzv. „německé otázky“. V této době však ještě nebylo jasné, jestli se bude nucená migrace týkat pouze lidí přistěhovaných na území republiky po roce 1938, lidí prokazatelně spolupracujících proti zájmům státu, či bude plošná pro všechny příslušníky německé národnosti. Důležité je zmínit, že ve stejné situaci se ocitli i lidé, kteří se hlásili k národnosti maďarské (Arburg, Staněk 2010: 77-78). Dokonce i KSČ, která v exilu nejčastěji upozorňovala na to, že je třeba rozlišovat mezi Němci, kteří jsou prokazatelní odpůrci nacismu, je ve svém svolání z konce dubna silně radikální. Radikalizovala se ale celá

vláda. Českoněmeckým vztahům nepomohly ani projevy prezidenta Edvarda Beneše, který vystoupil 12. května v Brně a 16. května v Praze. Ve svém pražském projevu říká, že je třeba „*vylikvidovat zejména Němce v zemích českých a Maďary na Slovensku, jak se jen likvidace ta dá v zájmu jednotného národního státu Čechů a Slováků vůbec provést. Heslem naším budiž: definitivně odgermanizovat naši vlast, kulturně, hospodářsky, politicky*“⁵ (Arburg, Staněk: 2011: 77-82). Prezident Edvard Beneš však nebyl od samého začátku pro plošnou nucenou migraci. Exilovou vládou bylo vyhotoveno několik verzí a plošná nucená migrace, byla poslední možností. V rozhodování ho silně ovlivnila britská vláda a depeše z protektorátu od důstojnického odboje, kde mu bylo sdělováno, že pokud nebude pro plošný odsun, nebude respektován jako prezident ČSR (Doc. PhDr. Houžvička, Ph.D. 2018 in Historie CS ČT24).

V Československu se radikální argumentace opírala hlavně o kolektivní odpovědnost Němců, za Mnichov, válku a strádání během okupace. V květnu tak dostávají účinnost právní dokumenty, dnes všeobecně známé jako „Benešovy dekrety“. Vzniká kategorie „státní nespolehlivost“, dochází k hromadným odebíráním státního občanství (viz. Koncept identity), k majetkovým zásahům a restrikcím v každodenním životě. Od druhé poloviny května měly osoby německé národnosti (s výjimkou uznaných antifašistů) nárok na potravinové přiděly, jež odpovídaly normám za okupace pro židy. Státně nespolehlivé obyvatelstvo nemělo právo volit, ani být voleno, byly zavřeny všechny německé školy, užívání němčiny na veřejnosti nebylo vítáno, lidé považovaní za Němce museli být registrováni v místě pobytu, nosit zvláštní označení s písmenem N, platil pro ně zákaz volného pohybu, nebo jim byla třeba odebírána jízdní kola a radiové přijímače (Arburg, Staněk 2010: 84-94).

Nucená migrace v Československu se dělí zpravidla na fázi tzv. „divoké neorganizované nucené migrace“ a pozdější fázi organizované nucené migrace. Tyto dvě fáze se ještě dělí na fáze další. O tom, kolik bylo celkem odsunuto Němců z Československa se

⁵ V přílohách naleznete výňatky z projevu prezidenta Edvarda Beneše.

vedou spory, nejčastěji je uváděno číslo okolo 2 500 000 lidí (Staněk 1991: 52-98, 196-198). Je třeba si uvědomit, že z českého pohraničí nebyli vysídleni „Němci“, ale byli to „čeští Němci“, navíc tito „čeští Němci“ byli vysídleni i z Prahy, nebo třeba z Brna, což rozhodně nebylo pohraničí. Jsou dochované záznamy o pomoci migrujícím „českým Němcům“ starousedlíky, což znamená, že ne všichni „Češi“ byli tak radikální, jak je vykládáno. Dále pak ne všichni „čeští Němci“ byli nakonec transportováni – pokud prokázali svůj odpor vůči nacistické ideologii a byli zaměstnáni například v dolech, mohli tu zůstat. Nicméně pořád ve většině případech platila ztráta majetku a některých práv.

Dle mého názoru byla plošná nucená migrace činem nemorálním, nicméně, je těžké soudit jednání někoho, v jehož situaci jsem se neocitl. Musíme si uvědomit, jak velký by byl problém určit, kdo je vinen a kdo ne. Jaký by byl důsledek toho, kdyby tu všichni „čeští Němci“ zůstali? Mysleme na to, jaká v Československu panovala nedůvěra vůči německému obyvatelstvu. Myslím si, že následkem by byly velké nepokoje. Nesouhlasím však s tím, jak nucená migrace probíhala a s bezvládim, které nastalo. Neorganizovanému odsunu a s ním spojenému krveprolití se zamezit dalo. Na všechny Němce byla uplatňována kolektivní vina, což je jednoznačně špatně, ne všichni chtěli do války, ale museli tam jít z povinnosti, ne všichni souhlasili s politikou Adolfa Hitlera, a přesto s nimi bylo tak zacházeno. Je proto naši povinností navázat dialog, naslouchat a neotáčet se k „českým Němcům“ zády.

2.3 Nucená migrace na Broumovsku 1945/6 do Bavorska

Po konci druhé světové války bylo především v roce 1946 transportováno 11 000 broumovských Němců do Bavorska (Forchheim, Erlangen, Bamberg, Norimberg

Obrázek 1 Broumovsko – Heimatmuseum

atd.). Celkem však bylo transportováno přes 30 000 broumovských Němců.⁶

V roce 1930 žilo na Broumovsku v soudních okresech Broumov (Braunau) a Teplice nad Metují (Wekelsdorf) skoro 90 procent českých Němců⁷ Život však nebyl dle mé respondentky, která na Broumovsku mohla zůstat, před válkou tak napjatý a problémový. Vzpomíná, že se u nich doma mluvilo Německy, a když přišel na návštěvu Čech, tak česky. Dokonce byla vyslána na handl, což znamenalo jít bydlet na nějaký čas do české rodiny, a české dítě zase šlo bydlet do té německé. Vše bylo v pořádku, dokud nepřišel Henlein a Hitler. Za vše prý může politika (Respondentka A). Respondent GS z Wekelsdorfu (Teplice nad Metují) zase vypráví, že nastoupit do Wehrmachtu byla povinnost, kterou si nikdo nemohl vybrat. Vzpomíná, jak byl na Broumovsku hlad a najednou přišli vojáci a dostali najíst. Na frontě byl zraněn, převezen do Vídně a později Německa. Zažil bombardování a se smutkem dodává, že válka nese jenom bolest a utrpení (Respondent GS 2019) Je třeba dodat že respondent GS nastoupil na frontu v roce 1945 v sedmnácti letech popisuje, jak dostal starou pušku a patnáct nábojnic.

Po skončení druhé světové války jsou všichni „Němci“ na Broumovsku povinni nosit poznávací pásky, je jim zabavován majetek a jsou přemísťováni do sběrných táborů. Jeden takový tábor byl i v Meziměstí (Halbstadt). Nucená migrace broumovských Němců dosahuje svého vrcholu v roce 1946. V první polovině roku 1946 končí spoustě lidem dlouhé čekání. Jsou transportováni

Der Buchstabe N stand für
němec (deutsch).
Písmeno N znamenalo Němec.

Der Buchstabe P stand für
práce (Arbeit). Diese Binde
trugen Deutsche, die sich im
Arbeitseinsatz befanden.
Písmeno P znamenalo práce.

Die Rot-Weiß-Rote Armbinde
musste von österreichischen
Staatsbürgern getragen werden
Červeno-bílo-červenou pásku
museli nosit rakouští státní občané.

Obrázek 2 Poznávací pásky – *Meinusch,*
Reichert 2019: 6

⁶ Viz mapa 2 v přílohách.

⁷ Tabulky, kde jsou jednotlivé obce a počet obyvatel viz. přílohy.

v otevřených, později v uzavřených vagoněch do Německa⁸ (Meinusch, Reichert 2019: 3-10).

V roce 1945 se ani Broumovsko nevyhnulo obětím. Pocit zadostiučinění měl za následek krveprolití mnohých broumovských občanů. Nejznámější je událost na Bukové hoře, kde bylo zastřeleno 23 lidí. 30. června roku 1945 bylo vyhnáno na Bukovou horu 23 lidí. Jednalo se především o ženy, děti a starce. Dnes na místě této tragické události stojí pomník, který byl vysvěcen 2. 9. 2002 (Schroll 2019: 183-184, Meinusch, Reichert 2019: 12).

Převážní listek pro odsunované. Transportationcard for evacuees. Transportzettel für Evakuanten.	
Jméno a příjmení Name	
Stáří Age	52
Pohlaví Sex Geschlecht	M
Národnost Nationality Nationalität	german
Trvalé bydliště Permanent residence Ständige Adresse	Wyšňov Broumov
Zaměstnání Occupation Beruf	farmer
Kam by si přál odejít? Desires to go to? Wünscht gehen nach?	

Státní úřad v Praze - 802-11

Obrázek 3 Převážní listek-Schroll 2019: 236

„Nový domov“ a „nový začátek?“ (Forchheim)

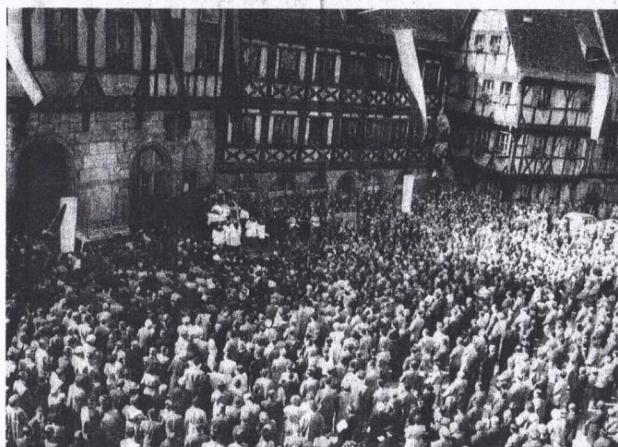
V roce 1946 přijíždějí broumovští Němci v několika vagoněch do Francka, odkud jsou přerozdělováni do dalších výše zmíněných měst. Přijíždějí bez peněz, majetku a často jen s jedním kufrem. První týdny v „novém domově“ nejsou pro broumovské Němce jednoduché. Jsou hromadně ubytováni ve skladištích, školách, hostincích, či tkalcovnách vybavených etážovými postelemi. Později se stěhují do hromadných bytů a domů.

Ve Forchheimu byla napjatá situace nejen kvůli nedostatku místa pro nově příchozí, ale starousedlíci nebyli na takovou situaci připraveni. Dětem sice nebylo zakázáno si hrát společně, nicméně místní děti nesměly zvat uprchlické děti do svých bytů. Negativně se projevoval i fakt, že uprchlíci nedisponovali žádným majetkem. Například ženicha zamknula nevlastní matka v den svatby v jeho pokoji, protože si měl vzít dceru uprchlíků bez majetku, a tudíž ho nebyla hodna (Meinusch, Reichert 2019: 17-18).

⁸ Přeložené svědectví popisující transport z knihy Schönau (Šonov) viz příloha.

Na začátku byli broumovští Němci spíše spolu. Nově přichozí se rychle organizují a v 60. letech vytvářejí provizorní domovská sdružení Heimatkreis (Forchheim, Erlangen, Fürth, Kulmbach, Augsburgu atd.) Bylo to místo „kde se krajané sejdou, cítí se na chvíli doma, vidí milé lidi, kteří jdou kokolem, to jsou přeci ti sedláci, kteří doma obdělávali svá pole, tkalci z velkých továren, řemeslníci z dílen a obchodníci, kteří stáli za dveřmi jejich obchodů: to jsou přátelé, s kterými seděli ve škole, s kterými se v neděli procházeli po náměstí. Jsou to právě ti lidé z domova“ (Rundbrief 6/1952, překlad Helga Buhl).

V roce 1954 se schází delegace Heimatkreisu Braunau, a vznikají zde první snahy o vytvoření patronátu mezi městy Forchheimem a Broumovem, snažení se vyplatila a v roce 1955 byl ve Forcheimu oficiálně vyhlášen patronát. V roce 1961 byla oficiálně založena organizace Heimatkreis Braunau/Sudetenland e.V. Jenž si dává za cíl podpořit lidi z Broumovska, nebo také zachování kulturních hodnot. Po převzetí patronátu Heimatkreis získává prostory na Paradeplatzu, kde zakládají Heimatmuseum a oficiální kancelář. V roce 1995 se sešli delegace z Broumova a Forchheimu, aby podepsali partnerství, mezi těmito městy, což znamenalo užší spolupráci nežli doposud. Důležitou roli v organizaci broumovských Němců hraje i Braunauer Rundbrief⁹, který má zprvu informovat, kde se nachází i ostatní Broumováci, vojáci vracející

Obrázek 4 Slavnostní akt na forchheimském náměstí ku příležitosti předávání patronské listiny 1955, Heimatmuseum

Obrázek 5 Slavnostní otevření Braunauer Heimatmusea 18. července 1959

⁹ Broumovský zpravodaj

se z fronty atd. Obsahoval jmenné seznamy a další informace (Meinusch, Reichert 2019: 17-30). Podrobněji se budu Braunauer Rundbriefu věnovat později.

3 Paměť

O paměti toho bylo již řečeno opravdu mnoho a lze ji chápat hned několika způsoby. Za první, jako biologický a fyziologický proces v mozku, kdy na základě neuronů a synapsí dochází k přenosu obrazů a vzruchů ze smyslů. Důsledkem je dokonalá souhra hipokampusu a amygdaly, která zajišťuje uložení těchto obrazů a vjemů, což dohromady tvoří vzpomínku.

Za druhé ji lze chápat z hlediska psychologie. Psychologie nezkoumá paměť jako vnitřní biologický proces, i když jej respektuje, ale jako proces odrazu minulosti, chování a prožívání ve vědomí jedince. Paměťový proces rozděluje na tři fáze paměti, to znamená kódování, uchovávání a vybavování. Pokud dojde k narušení jedné, nebo více fází, dojde k zapomínání (Nolen-Hoeksema 2012: 318-374). Počátky studia paměťového fenoménu nalézáme právě v klasické psychologii. Německý psycholog Hermann Ebbinghaus (1850-1909) na základě dvou a půl tisíc nesmyslných slabik, které se učil nazpaměť, zjistil, že nejvíce dochází k zapomínání během prvních pár hodin od přijetí informace. Postupem času se tento proces zpomaluje (Witt 1998: 3-4 in Kreisslová 2013: 44). Paměť lze tedy rozdělit na krátkodobou, střednědobou a dlouhodobou. Paměť krátkodobá udrží vjem asi dvacet sekund, přičemž paměť střednědobá udrží informaci asi dvacet minut, pokud nedojde k zopakování, časem zmizí. Paměť dlouhodobou lze rozdělit na epizodickou a sémantickou. Epizodická je spojena s prožitkem konkrétní události, zkušenosti, místa a času, zatímco sémantická s obecnými znalostmi (Vaněk 2007: 63-64). Součástí epizodické paměti je i paměť autobiografická. Dalším významným psychologem, který se také zabýval pamětí, byl Frederic Barlett (1886-1969). Známá se stala především jeho metoda opakované reprodukce. Jedinec měl přečíst pohádku, nebo méně známý příběh a ihned po přečtení ho zopakovat. Po nějaké době od prvního zopakování příběhu, se o to měl pokusit znovu. Frederic Barlett zjistil, že při

opětovné reprodukci docházelo k zjednodušení příběhu, který vždy lépe korespondoval s pohledem vyprávějícího (Plhánková 2004: 193-195). Z toho lze usoudit, že paměť funguje selektivně.

Důležitým faktorem pro uchovávání, či zapomínání vzpomínky je emoční faktor. Výsledky mnoha výzkumů napovídají, že emoční obsah má zásadní vliv na to, jak bude vzpomínka do paměti zapsána, nebo naopak z ní vytěsněna. O pozitivně, nebo negativně emočně nabitých událostech přemýšlíme daleko více nežli o situacích, které jsou neutrální. S tím souvisí kontext, to znamená že situace s negativním, nebo kladným nábojem, může vyvolat vzpomínku z minulosti, ke které došlo za podobných okolností. Nesmíme však zapomenout na vytěsnění vzpomínky na základě traumatického zážitku. Traumatický zážitek může ovlivnit paměť do takové míry, že dojde až ke změně paměti (Kreisslová 2013: 45 in Welzer 2008: 125-151). Doposud jsme paměť řešili jako biologický proces, nebo jako proces přijímání informací jednotlivcem. Francouzský sociolog Maurice Halbwachs rozlišuje individuální a kolektivní paměť a zdůrazňuje její sociální determinaci. To znamená, že paměť úzce souvisí se společností. Nejedná se tedy o biologický proces, ale o proces sociálního charakteru. Veškerá paměť je podle něj tvořena v kolektivu (Halbwachs 2009: 50-93). V následující podkapitole se tak dostáváme k třetímu přístupu, a to problematice kolektivní paměti a k tomu, jak konstruuje sociální realitu.

3.1 Vývoj konceptu kolektivní paměti

Začátky této ideje sociologického přístupu k paměti můžeme vysledovat v prvních desetiletích dvacátého století. V této době přichází Maurice Halbwachs (1877–1945) se svou paměťovou teorií. Halbwachsovův přístup k paměti byl velice silně ovlivněn dvěma jeho učiteli. Za první sociologem Émilem Durkheimem (1858–1917) a jeho teorií o kolektivním vědomí a za druhým filozofem Henri Bergsonem (1859–1941) a jeho filozofickým přístupem k paměti, z hlediska trvání, *durée* (Maslowski, Šubrt 2014: 16).

Emile Durkheim definuje v knize *Sociologie a filosofie: sociologie a sociální vědy* kolektivní vědomí, později kolektivní představy, jako souhrn představ, věr a idejí, které jsou společné všem průměrným členům dané společnosti. To znamená, že kolektivní vědomí není dílem jednotlivce, ale jednotlivců, kteří ho utvářejí. Dále pak striktně rozlišuje mezi individuálním a kolektivním vědomím, přičemž kolektivní vědomí jako celek, nemusí být vždy totožné s jedinci, kteří ho vytvářejí (Durkheim 1998).

Henri Bergson považuje u problematiky paměti za naprosto zásadní její trvání (dureé). Podle Bergsona je paměť kontinuální záležitostí, to znamená že je neustále obohacována. Vzpomínka na minulost je bohatší o přítomnost a bude bohatší o budoucnost. Paměť se tedy mění každým okamžikem, dochází k neustálým reakcím s časem, prostorem a prostředím (Bergson: 1919: 12).

Maurice Halbwachs inspirovaný těmito přístupy, vytváří svou teorii kolektivní paměti. Paměti, která je sociálně determinována v kolektivu, neustále reprodukována a konstituována do takzvaných sociálních rámců. Sociální rámce paměti jsou vytvářeny uvnitř skupiny a můžeme si je představit jako orientační body, na jejichž základě, dochází k pochopení a interpretaci samotné vzpomínky. Tyto body nám umožňují vzpomínku lokalizovat a rozpoznat. Halbwachs přiznává, že vzpomínáme jako jednotlivci, ale činíme tak na základě referenčních rámců, které jsou vytvořené v kolektivu. Bez těchto rámců bychom nebyli schopni vzpomínky pojmově uchopit. Právě v sociálních rámcích se paměť konstituuje, reprodukuje a jimi je určena významnost vzpomínky (Maslowski, Šubrt 2014: 17-18, Halbwachs 2009: 64-90).

Rámce existují především časové, prostorové a jazykové. Jazyk podle Halbwachse je jeden z nejdůležitějších paměťových rámců. Je klíčem k pochopení významů v našem vědomí a je předáván ve skupině (Halbwachs 2009: 136-185). Všimněme si jisté podobnosti mezi jazykem, jako kolektivním rámcem a jazykem, jako podmiňujícím prvkem jazykového relativismu. Sapir-Whorfova hypotéza tvrdí, že jazyk není společností jenom utvářen, ale sám

tvoří společnost, realitu a sociální svět (Pokorný 2010 33-39). Mezi jazykem a pamětí tedy existuje kauzální vztah, to znamená, že paměť spoluvytváří sociální svět, realitu, společnost a jazyk je jeden z klíčů (kolektivních rámců) které vytváří kolektivní paměť. Halbwachs tvrdí že „každé slovo, jehož významu rozumíme, je provázeno vzpomínkou, a není vzpomínek jimž neodpovídají žádná slova“ (Halbwachs 1994: 279 in Maslowski, Šubrt 2014:18). Čas a prostor zde potom hrají roli, řekl bych, identifikační. Na základě pospolitého vzpomínání a sebereflexe skupiny se formují její cíle a minulost, kterou si skupina patřičným způsobem ochraňuje. Důležité jsou zde dva faktory. První faktor je faktor diferenciacce, to znamená, odlišení skupiny od ostatních a faktor trvání v čase, nebo vědomí identity (Maslowski, Šubrt 2014). Sociální rámce však nejsou neměnné. Halbwachs tvrdí, že stejně jak se mění skupina, mění se i její rámce a dochází k reaktualizaci, podle potřeb skupiny Musíme si uvědomit, že v žádné paměti není uchována minulost jako taková, ale jedná se o odraz minulosti, kterou skupina zachytila a interpretovala a se kterou se identifikovala (Halbwachs 2009: 136-143). Vezmeme si jako příklad známé Platonovo podobenství o jeskyni, jež uvedl ve svém díle *Ústava*. Jsme lidé připoutáni řetězem ke kusu kamene. Řetěz a kámen připodobňují ke společnosti, přičemž někde za námi se odehrává opravdová minulost, kterou nejsme schopni zachytit. Vidíme však stíny, odrazy této minulosti, které interpretujeme tak, aby nám dávali smysl (Platon 2017).

Vraťme se ale zpět k Halbwachsovi, který vysvětluje i proces zapomínání. Halbwachs upozorňuje, že je vzpomínáno pouze na takové vzpomínky, které mají svůj sociální rámeček. Pokud dojde k přetržení těchto vazeb, dochází k zapomínání. Jinými slovy, jestliže přestaneme být členy příslušné skupiny, vzpomínky se vytrácí a časem mizí. Pokud tedy vzpomínka postrádá svůj účel, nesplňuje požadavky skupiny, nebo nedostává příslušné podněty, postupem času přestává existovat (Halbwachs 2009: 57-65). Vše, co vstupuje dle Halbwachse do paměti, každá vzpomínka, informace, nebo historický fakt se transformuje do idejí společnosti. S tím souvisejí takzvané obrazy vzpomínek. Obrazy vzpomínek jsou časově a prostorově konkrétní.

Tyto obrazy mohou reprezentovat domov, dům vesnici, zemi, nebo tradice. Vzpomínky jsou tak ukotveny do prostoru a času a vytváří opěrné body identity skupiny (Halbwachs 1941 in Maslowski, Šubrt 2014). Tato teze se stala inspirací francouzského historika Pierra Nory, který přichází s myšlenkou míst paměti, kdy dochází k nahrazení trans generačního přenosu paměti úmyslnou konstrukcí dějin. Podle něj je důsledkem rozkol mezi pamětí a historií (Nora 1998). Velkým paradoxem je, že právě dílo Maurice Halbwachse bylo zapomenuto. V roce 1944 byl Halbwachs zatčen gestapem a transportován do koncentračního tábora, Buchenwald, kde o rok později umírá. Dílo je však znovuobjeveno v 70. letech 20. století, kdy se k otázce kolektivní paměti obracejí tehdejší historikové, ale i humanitní a sociální vědci.

3.2 Současné paměťové teorie

V současné době se téma paměti stalo velice populární, dokonce se můžeme setkat se slovním spojením jako „memory boom“ či „memory wave“ (Berek 2009: 10 in Kreisslová 2013: 43). Francouzský historik Francois Hartog se hlásí k názoru, že paměť se stává paradigmatem současných společenských věd. Podle Hartoga je dnes paměť hlavním pilířem konstrukce identity. Příčinou jsou podle něj události 20. století. Přítomnost se tak stává hlavním časovým horizontem a paměť v sobě uchovává „naš svět“ a je na ní nahlíženo jako na jednu ze základních složek konstrukce identity (Hartog 2003: 200 in Maslowski, Šubrt 2014).

3.3 Místa paměti

„O paměti se tolik mluví jen proto, že již žádná není.“ (Nora 1998: 8). Tak zní často citovaná věta francouzského historika Pierra Nory. Nora inspirován Bergsonem, Halbwachsem, nebo třeba Freudem, představuje své hlavní myšlenky v několika svazkovém díle *Les lieux de mémoire (Místa paměti 1998)*. Na příkladu francouzské historie Nora demonstruje svou paměťovou teorii a poukazuje na stav, kdy dochází k postupné ztrátě kolektivní paměti předávanou generačně, a je vytvořena paměť nová, která je úmyslně a takticky konstruována

Místo kolektivní paměti, tak vzniká něco mezi pamětí a historií. (Nora 1998: 7-29, Maslowski, Šubrt 2014: 33).

Kolektivní paměť je dle Nory taková paměť, která je živá, je emocionálně prožívána a je spojená se skupinou. Tato skupina z ní čerpá svoji identitu a spojuje řetězec mezi generacemi. Důležitá je její návaznost a celistvost. Neustále se však vyvíjí, spontánně se aktualizuje, jako se vyvíjí její nositelé.

Historie je oproti tomu jen neúplnou a problematickou rekonstrukcí, která již neexistuje. Historikové nikdy nezkoumají minulost jako takovou, nýbrž stopy minulosti, z které později minulost rekonstruuji, vzniká minulost, která se snaží být velice obecnou a tím ničí jedinečnost. Je ryze analyzující a intelektuální záležitostí, jež skutečnou paměť ničí (Nora 1998: 7-29, Maslowski, Šubrt 2014: 34-35).

Vzniká tak paměť „uchvácená historií“, která se od té přirozené vyznačuje třemi odlišnostmi. Za prvé svou archivující povahou. Tato paměť potřebuje hmotné opory, protože postrádá své emoční prožívání. Následkem strachu a nejistoty z toho, na co vlastně bude vzpomínáno, je archivováno vše přítomné i minulé. Tato paměť však postrádá případnou selekci, výsledkem je tak chaotický přehled, který přestává sloužit k nalezení vzpomínek. Za druhé k nám paměť spojená s historií přichází zvenčí, to znamená ve formě nátlaku vyvíjeného na každého jednotlivce. Za třetí paměť/historie nepohlíží na minulost jako na kontinuální spojitost s přítomností, ale vnímá ji jako bod zlomu. Vytváří propast mezi přítomností a minulostí. „Člověk si dnes již neuvědomuje, kým je, prostřednictvím hledání vlastního původu, nýbrž konfrontací s tím, čím už není“ (Nora 1984: 34 in Maslowski, Šubrt 2014: 35). Ze zanikání paměti tak vyvstává potřeba vytvořit „místa paměti“ do nichž se tato paměť ukládá a zastupuje jí. Mohou to být přímo konkrétní místa v podobě památníku, hřbitovu, muzea, či archivu, nebo abstraktní v podobě slavnosti, či rituálu. Právě to jsou místa paměti, kde je paměť přesměrovávána, zpracovávána a kam se přemísťuje, když zaniká její přirozené prostředí (Nora

1998: 7-29). Aby bylo možné hovořit o místech paměti, musí vzniknout z vůle k paměti. „*Místa paměti jako taková nejsou tím, na co si vzpomínáme, jsou však prostorem, kde paměť začíná pracovat a skládat obrazy minulosti do příběhů*“ (Maslowski, Šubrt 2014: 36).

Ačkoliv je příspěvek Pierra Nory nesmírně přínosný, dovolím si, se vůči jeho teorii v několika bodech vymezit. Pierre Nora říká, že historie je neúplnou rekonstrukcí, která již neexistuje. Dovolím si však tvrdit, že kolektivní paměť je také neúplnou a problematickou rekonstrukcí. Miroslav Hroch, který je uznávaným historikem píše, že kolektivní paměť je jen nepatrnou částí, toho, co se v minulosti odehrálo. Je tvořena se záměrnou aktualizací a rekonstrukcí, podle toho, jaké byli dominanty paměti. Je tedy jasné, že kolektivní paměť je pouze výsledkem, který podléhá výběru několika filtrů (Hroch 2014 in Šustrová, Hédlová: 2014: 47). Na něco podobného, však upozorňoval už Halbwachs, avšak jedinečnost kolektivní paměti vidím v její konkrétnosti. Kolektivní paměť je vždy spjata se skupinou, která ji vytváří. Což znamená, že oproti historii v sobě ukrývá zmiňovaný emoční faktor, je detailnější, schopná odhalit nejen popis události, ale i názory, role, postoje, traumata, schopná zachytit střípky sociálního kontextu a následný přenos na další generace. Ne že by historie nevyvolávala emoce, nicméně tyto vyvolané emoce jsou vždy spojené s kolektivní pamětí, potažmo skupinou a jedincem.

Dále pak shledávám problematickou definici „míst paměti“. Pierre Nora říká, že místa paměti se rodí v okamžiku, kdy paměť přestává být prožívána a je ohrožena zánikem (Nora 1984: 20-35 in Maslowski, Šubrt 2014: 34-36), nicméně vymístění Němci ve Forchheimu a přilehlých městech, se na základě míst paměti pokusili o revitalizaci. Ano hrozil zde zánik skupiny, nicméně místa paměti vznikla právě kvůli prožívání a kolektivní paměti. Na rozdíl od klasického muzea, kde je archiv dokumentů, objektů, nástrojů, knih a symbolů vytvořený lidmi, kteří nezažili popisované období a jsou vám schopní podat popis historických faktů, nepopírám možné zaujetí pro problematiku, ale pořád je zde zmiňovaná propast. V Heimatmuseumu ve

Forchheimu je vše vytvořeno pamětníky. To znamená, že zde najdete vydávané paměti, umělecká díla, básně, jejichž jsou autory. Dokonce zde pracují samotní pamětníci, takže dostanete výklad obohacený o tuto skutečnost. Jedná se tedy o „historii uchvácenou pamětí“.

Pierre Nora striktně rozděluje mezi paměti a historií. Myslím si, že takto rozdělovat něco, co funguje na bázi symbiotického vztahu je nerozum, neb historie a kolektivní paměť spolupracují. Já jako výzkumník nepracuji jen s výpověďmi pamětníků, ale studuji i ostatní texty, knihy a navštěvuji i jiné instituce. Nejvěrnější obraz jsme tedy schopni vidět pouze spojením obou, jak kolektivní paměti a následného vyprávění (pokud je to možné), tak studia historie. Souhlasím však s rozdílnými přístupy. Francouzský filozof Paul Ricoeur (1913-2005) ve své knize *La mémoire, l'histoire, l'oubli* popisuje, že zatímco historii jde především o nalézání a ověřování „pravdy“, paměť se snaží zachovávat věrnost kořenům. Paměť a historie existují ve vzájemném sepětí a je důležité mezi nimi hledat rovnováhu (Ricoeur 2000 in Maslowski, Šubrt 2014). O sepětí se lze přesvědčit, třeba v knize *Die Vertreibung aus unsere Heimat Das Braunauer Ländchen von den Anfängen bis 1946* (Vyhnání z našeho domova, Broumovsko od jeho počátků do roku 1946). Autor Gotthard Schroll, který pochází z Weckelsdorfu (Teplice nad Metují) zde krom svých vzpomínek pracuje i s historickými fakty, což zjistíme hned z názvu samotné knihy, nebo první kapitoly, která se jmenuje *Aus der Gesschichte der Deutschen in Böhmen* (Z historie Němců v Čechách). Důkazem, že vztahy mezi historií a kolektivní pamětí vyvážené nejsou, je fakt, že tento spor o tom, co má větší váhu, jestli kolektivní paměť, nebo historie existuje.

Paul Ricoeur rozlišuje mezi dvěma druhy zapomnění. Prvním je „nezvratná ztráta“ kdy dochází ke zničení vzpomínky, nebo archívu. Druhým je „rezervní zapomnění“, jež znamená uchování mimo vědomí (Ricoeur 2000: 574 in Maslowski, Šubrt 2014: 38). Je třeba zmínit, že paměť a historie se mohou snadno stát předmětem manipulace, vzhledem k jejich sociálně konstruované podstatě. Přiznávám, že paměť je ohrožena více nežli historie, kvůli jejímu

prožívání a snadnějšímu přenosu, nicméně nebezpečí je u obou přístupů. Francouzsko-bulharský filozof Tzvetan Todorov ve svém článku *zneužívání paměti* (1998) popisuje, že kolektivní paměť je často obětí mocenského nátlaku. Jako příklad uvádí totalitní režimy, kdy je s odstupem času manipulace paměti dobře viditelná, nicméně ani soudobé demokratické systémy nejsou uchráněny. Nedostatek informací nahradil její přebytek, což má za následek rychlé přijímání a vyřazování informací a vzpomínek (Todorov 1998: 91).

Dalšími pokračovateli Halbwachsovy teorie jsou Jan a Aleida Assmannovi. Manželé Assmannovi rozšířili Halbwachsovu teorii kolektivní paměti a přichází s konceptem kolektivní/sociální paměti, kterou dále rozdělují na paměť mimetickou, věcí, komunikativní a kulturní (Assmann 2001).

3.4 Kulturní paměť

Jan Assmann rozděluje sociální paměť na čtyři oblasti. První je *paměť mimetická*, to znamená napodobování určitého jednání. Jsou to například návody, pracovní postupy, nebo třeba stavební instrukce. Druhou oblastí je *paměť věcí*. Mohou to být nejrůznější předměty jako je třeba postel, židle, oblečení, ale i domy města a vesnice. Dle Jana Assmanna je člověk odjakživa obklopen věcmi, do nichž vkládá své představy a v jistém smyslu i kus sebe. Věci mu ukazují sebe samotného a připomínají mu jeho minulost. Třetí pamětí je *paměť komunikativní*, jež je předávána prostřednictvím řeči. Jedná se o paměť na nedávnou minulost, kterou jedinec sdílí se skupinou a je přímo závislá na existenci skupiny. V momentě, kdy dojde k úmrtí nositele, paměť zaniká a vytváří se prostor pro paměť novou. Jde tedy o paměť generační, která dosahuje maximálně tři až čtyři generace. Poslední oblastí je přenos smyslu neboli *kulturní paměť*. Kulturní paměť dle Assmanna vytváří prostor, do kterého přecházejí všechny tři předešlé paměti. Paměť se tedy plynule kumuluje a fixuje do symbolických figur. Jejich Zpřítomňování má ceremoniální charakter. Vzpomínkou na své dějiny si skupina zajišťuje svou identitu. Tato paměť má své speciální nositel Šaman, kněz, učitel, spisovatel, malíř atd. Jež mají pravomoc

paměť spravovat a udržovat. Pro kulturní paměť je důležitá historie vzpomínky, historie faktická zde nemá význam. Důležité je, že kulturní paměť disponuje větším přesahem nežli čtyři generace a dostává se až k mýtickým počátkům (Assmann 2001: 21-23, Kreisslová 2013: 50-53). Etnolog Jan Vansina upozorňuje na jev, vznikající mezeru mezi ústně tradovanou pamětí a druhou fází paměti. Pro mladou minulost existuje spousta informací, pak následuje tkzv. plynoucí mezera (floating gap) a paměť, kde se toho dochovalo velice málo a poslední etapou jsou informace o nejstarší době, které jsou velice obsáhlé. Floating gap podle něj následuje za hranicí 80 let od dané události. (Vansina 1985 in Assmann 2001: 46-47).

Když jsem pamětníkům položil otázku, jestli by se chtěli vrátit zpět na Broumovsko, často jsem se setkal s negativní odpovědí. Když jsem se zeptal proč, bylo mi odpovězeno, že to již není Broumovsko, které opustili. Musíme si uvědomit, že Broumovsko, tak jak si ho pamatují pamětníci a předávají si jeho obraz v rámci komunikativní paměti již neexistuje, nicméně ho jako region rádi navštěvují. Dnešní Broumovsko a tehdejší Broumovsko jsou dva rozdílné světy, avšak touží vidět dům ze kterého pohází, protože je to kus jejich života a projektují do něj kus sebe. Jejich představa Broumovska, má však v sobě i paměť kulturní, kterou dle mého názoru již předávají dalším generacím. Jejich představa tehdejšího Broumovska má pevné základy, nicméně se ocitá na hranici komunikativní a kulturní paměti. Svoji představu Broumovska pamětníci oslavují a udržují ve své paměti, protože skrze tuto představu se identifikují a jsou s ní stále ve spojení.

4 Koncept Identity

V předešlé kapitole *Paměť* se několikrát objevilo slovo „identita“. Co ale vlastně dnes, tak hojně používané slovo, které se stalo velice populární znamená? Výkladů je mnoho. Je to způsobeno tím, že se jedná o interdisciplinární pojem, prolínající se napříč obory a jednotliví výzkumníci tento pojem přizpůsobují svému předmětu zájmů, což ještě více koncept identity tříští. Vedle psychologického výkladu, kdy je pod pojmem identita označována obecně jednota vnitřního psychického života, identita tedy může být chápána jako vědomí, to znamená Já, jako vývojová fáze hledání sebe sama, nebo smysl bytí se do popředí dostává i sociologický výklad identity (Petrušek, Maříková, Vodáková 1996: 414-415). Zatímco psychologické pojetí identitu chápe jako vnitřní součást psychické struktury, sociologické pojetí identitu vnímá jako vnější produkt sociální interakce mezi jednotlivcem a společností. Jedná se tedy o proces, který člověka utváří, dává jeho jednání smysl a představu s kterou se může jedinec identifikovat. Umísťuje ho do sociálních vztahů, rolí, pozic a kulturních reprezentací (Marada 2003: 159 in Kreisslová 2013: 21). Všimějme si provázanost mezi pamětí a identitou. K níž se ještě dostaneme v další části této kapitoly.

Začátky tohoto pojmu můžeme vysledovat v symbolickém interakcionalismu, jehož hlavním představitelem je filozof a psycholog George Herbert Mead (1863-1931). Mead, inspirován Charlesem Cooleym (1864-1929) a jeho konceptem zrcadlového já, narušuje dosavadní představu o identitě jako o stálém a neměnném fenoménu (Robinson 2009: 35). Mead rozpracoval svou koncepci vnímání sebe sama (self), kterou rozděluje na dvě složky. Nesocializované Já a sociální Já (I and Me). Stěžejní je zde proces identifikace na základě sociální interakce. Self se dle Meada vytváří na základě generalizace a interiorizace nahlížení na sebe sama skrz druhé. Jinými slovy abychom byli schopni pochopit sebe samého, je nutné pochopit, jak se na nás reaguje okolí. Na základě této sebereflexe se utváří Self. Jedná se o

proces, který se vytváří výhradně v sociální interakci, neustále se vyvíjí a nelze ho zastavit (Berger 1991 in Maslowski, Šubrt 2014).

Mead svou teorií ovlivnil spoustu autorů, například Petera L. Bergmana (1929–2017), jež je autorem známého konceptu konstrukce sociální reality, nebo třeba Ervinga Goffmana (1922-1982). Prvním Goffmanovým dílem, kde představuje svojí teorii identity, je kniha s názvem *The presentation of self in everyday life* (1959). Do češtiny byla přeložena v roce 1999 pod názvem *Všichni hrajeme divadlo* (Goffman 1999, Maslowski, Šubrt 2014: 263). Originální název díla sem píše záměrně, kvůli viditelné návaznosti právě na George Meada. Goffman ve svém díle demonstruje, že sociální prostředí je jedno velké jeviště, kde všichni hrají své role. Dokonce používá i typické divadelní pojmy jako třeba účinkující, představení, herecký výkon. Goffman zkoumá člověka jako subjekt sebe prezentace před ostatními. Jeho role, techniky, chování v různých situacích. Výsledkem je, že lidé svou identitu záměrně a vědomě zkreslují. Osobní identita je tedy proces, který se neustále mění na základě sociálního prostředí, interakcí s lidmi a vědomého jednání každého individua (Goffman 1999). Důležitějším Goffmanovým dílem pro tuto práci je však kniha s názvem *Stigma* (2003). Goffman definuje stigma jako silně diskreditující atribut, který nemá vyložené pozitivní nebo negativní charakter. Jde tu především o řeč vztahů, to znamená, že to, co může být stigmatem pro jednoho, nemusí být stigmatem pro druhého. Příkladem může být třeba zatajování nízkého nebo vysokého stupně vzdělání proto, aby jedinec nevybočoval ze skupiny. Dále pak rozlišuje mezi virtuální sociální identitou a skutečnou sociální identitou, přičemž virtuální identita je ostatními zkonstruovaný pohled na to, jaká by určitá osoba měla být, a skutečná sociální identita jsou skutečné kategorie a atributy vlastní dané osobě (Goffman 2003: 9-29). Z pohledu česko-německých, nebo německo-českých vztahů lze usoudit, že stigmatizující se stala kategorie národnosti, „němectví“, nebo „češství“. Tyto kategorie silně ovlivnily etnickou identitu a kolektivní paměť obou národností. Vlivem mnoha faktorů došlo ke změně virtuální identity, která zastínila identitu osobní, a

v mnoha případech dochází k identifikačnímu omylu. Goffman tento typ stigmatu definuje jako stigma kmenové, které stigmatizuje rasy, národ a náboženství. Jsou to tedy taková stigmata, jež se mohou šířit po rodových liniích a rovnoměrně kontaminovat všechny členy rodiny (Goffman 2003). S dalším zajímavým konceptem pracuje i Giorgio Agamben ve své knize *Homo Sacer*. Agamben se inspiroval ve starověkém Řecku, kde měl každý člověk dvě oddělené „vlastnosti“. První byl „Bios“ a druhou „Zoe“. „Bios“ byl politický život, existence člověka ve společnosti, a „Zoe“ holý život, který byl dán bohem, a tudíž byl posvátný. Homo sacer byl člověk, který byl zbaven „Zoe“. Byl za trest vyhoštěn, mohl být zabit, ale ne obětován. V praxi to znamenalo, že člověk byl zbaven svého lidství a získal status holého zvířete (Agamben 2011). V tomto případě se sice nejedná o připsaný atribut Goffmanova stigmatu, ale naopak jeho odebrání, jež jeho nositele stigmatizuje. Dochází tedy k postupné konstrukci virtuální identity, která zbaví člověka lidství, a spolu se stigmatem dochází k ospravedlnění tohoto skupinového jednání.

4.1 Osobní a kolektivní identita

Do této doby jsem se zabýval především konceptem osobní identity. Je však třeba rozlišovat mezi osobní identitou a kolektivní identitou. Osobní identitu je možné definovat jako vědomí toho, kým jsem a kam směřuji. Pamatované příběhy jsou naší identitou (Třešník 2004 in Maslowski, Šubrt 2014). Kolektivní identita je potom osobní identifikace jedince se skupinou. Obě dvě identity jsou propojené. Ve stejnou chvíli prezentujeme identitu „já“ i identitu „my“ (Kaschuba 2006: 134 in Kreisslová 2013: 27). Jan Assmann ve své definici kolektivní identity zdůrazňuje její kolektivní charakter. Dle Assmanna je to „kolektivní obraz“, se kterým se identifikují příslušníci skupiny. Tento obraz však neexistuje sám o sobě, žije se skupinou, je silný, nebo slabý, tak jako skupina (Assmann 2001: 122-123). Identita tedy není vrozenou součástí jedince. Jedná se o dynamické sociálně produkované vědění o „nás“ a „těch druhých“ (Kreisslová 2013: 28).

Všimněme si důležité vazby paměti ve vztahu k identitě. K tomu, aby bylo možné vytvořit obraz o „sobě“, nebo o „těch druhých“, je zapotřebí vzpomínek. Vzpomínky, na jejichž základě jsme schopni interpretovat symboly, struktury, sociální interakci, prostředí atd. Bez schopnosti zapamatovat si by člověk nebyl schopný se socializovat. Lidská paměť je středobodem, v němž se individuální a kolektivní identity protínají a formují jednotlivce jako jedinečnou bytost (Olick – Robbins 1998 in Maslowski, Šubrt 2014).

4.2 Etnicita a identifikace

Etnicita se v současnosti stala běžným pojmem, ale není tak jednoduché ji definovat. Thomas Hylland Eriksen etnicitu ve své knize *Etnicita a nacionalismus* definuje jako „*Aspekt sociálního vztahu mezi osobami, které se pokládají za zásadně odlišné od členů ostatních skupin, jejichž existenci si uvědomují a s nimiž vstupují do kontaktu*“ (Eriksen 2012: 37). Etnicita tedy není pokládána za něco stálého, vrozeného, ale je zvolitelná a přenositelná. Na problematiku propustnosti mezi hranicemi obecně, státními a etnickými, se zaměřuje Frederik Barth svým dílem *Ethnic Groups and Boundaries* (1969). Barth upozorňuje na to, že jednotlivé státy a etnika mezi sebou interagují, ovlivňují se, a neustále dochází k migracím obyvatelstva (Barth 1969: 205-237 in Jakoubek 2016). Důležitou roli zde hraje sociální identifikace s kolektivní etnickou identitou. Výsledkem sociální identifikace je členství ve skupině a určuje také, jaké budou hranice mezi námi a jimi (Eriksen 2007: 64-80). Musíme si však uvědomit, že etnicita je sice přenositelná, ale jedná se o dlouhodobý proces. Pokud se dnes rozhodnu, že se stanu „Němcem“, není to možné, protože postrádám z hlediska sociální/kolektivní paměti vzpomínky, které mi poskytnou informace, a nemám se s čím identifikovat. Je však možné se stát „Němcem“ v budoucnu po tom, co tyto informace získám a budu přijat skupinou se kterou se snažím identifikovat.

5 Metodologie

Jedná se o kvalitativní výzkum, což znamená, že výzkumný vzorek nebude tak objemný, nicméně, vzhledem k tomu, kolik je v současné době přeživších pamětníků z Broumovska, kvantitativní výzkum by byl velice složitý. Z tisíců jsou to pouze už jenom stovky, nebo desítky lidí. Klíčové proto pro tento výzkum budou rozhovory, analýza nejrůznějších dokumentů, fyzických dat a pozorování. Jedná se především o biografické rozhovory, pod kterými si lze představit orálně komunikovanou „minulost“, která souvisí s jedincem (Spülbeck 1997: 8 in Kreisslová 2013: 53). Dále se mi pak při sběru dat osvědčila metoda „sněhové koule“, kdy mi respondenti doporučují další kontakty a zprostředkovávají mi další rozhovory. Zúčastněné pozorování, například reakce respondentů, když vidí fotku, nebo nový dokument týkající se Broumovska. Nesmím však opomenout výzkum dobových materiálů a fyzických dat v Heimatmuseum, které doplňují mé rozhovory s respondenty.

5.1 Cílová skupina

Cílovou skupinou jsou čeští Němci, kteří museli nuceně migrovat z Broumovska roku 1945/6 do bavorského Forchheimu a okolí. Dále pak jejich potomci, kvůli sledování transmise vnímání Broumovska, jako domova. Můj primární výzkum probíhal od 13. července 2019 do března roku 2020. Během svého výzkumu jsem oslovil 10 pamětníků, 7 potomků a zpracovával zhruba 40 hodin rozhovorů. Dále pak strávil desítky hodin studiem fyzických dokumentů a dat v Braunauer Heimatmuseum a navštěvoval okolní vesnice.

5.2 Rozhovory

Vedení rozhovoru není tak snadnou záležitostí, jak by se mohlo na první pohled zdát. Vyžaduje citlivost, koncentraci, disciplínu a porozumění. Je třeba dobře rozmyslet pokládané otázky, formu a pořadí. Také je třeba uvážit délku rozhovoru, to vše je třeba zvážit buď před, nebo během rozhovoru. (Hendl 2005: 166). V mém případě rozdělují rozhovor na tři části, to znamená, že se snažím s pamětníkem setkat minimálně třikrát. První rozhovor je absolutně volný a respondent mi sděluje o své „minulosti“ to, co on sám pokládá za důležité, tento typ rozhovoru bývá zpravidla nejdelší. Druhým typem rozhovoru je polostrukturovaný rozhovor, kdy se snažím ptát na mnou vytvořené tematické okruhy a vše držet v pomyslných mantinelech. Třetí typ rozhovoru je rozhovor strukturovaný, kdy se ptám na konkrétní mnou vytvořené otázky. Vše je nahráváno a po každém rozhovoru následuje jeho analýza, z něhož pak vychází rozhovor další. Délka rozhovoru je různá od 30 minut po 1,5 hodiny. Záleží to především na respondentovi.

5.3 Narativní/Biografický rozhovor

Při narativním/biografickém rozhovoru, není respondent konfrontován se standartními otázkami, ale je mu dán prostor ke zcela volnému vyprávění (Hendl: 2005 176). Tento rozhovor je naprosto zásadní, s respondentem se poznáváme a pokládám spíše obecné otázky. Respondenta nepřerušuji a nechávám ho říci, co mi chce sdělit. Pozoruji, na co respondent reaguje a jaké má priority. Vzhledem k tématu práce jsou to otázky typu: Odkud jste? Jaké bylo vaše dětství, Jak vnímáte domov? Kde jste doma? Respondent si poté sám rozhovor koriguje a určí si dějovou linku. Tento první rozhovor bývá delší. Má totiž i jiné funkce. Samozřejmě, že jde prioritně o sdělení, ale většinou jde i o první setkání, jež je klíčové pro navázání důvěry a odbourání nervozity. Přeci jenom mi respondent svěřuje své osobní vzpomínky.

Jak už jsem řekl, nesleduji jen to, co mi respondent sděluje, ale i jeho neverbální výpověď. Tato neverbální stránka je pro rozhovor velice důležitá, protože z ní můžu usoudit, v jaké fázi rozhovoru se cítí respondent dobře a kdy je mu to nepříjemné. Co mi respondent chce a nechce říci. Jsem schopen vypožorovat, kdy už je rozhovor pro respondenta náročný a je třeba ho ukončit. Tento typ pozorování provádím a u následujících typů rozhovoru.

5.4 Polostrukturovaný rozhovor

Jedná se o návod k rozhovoru, jež představuje seznam otázek, nebo tematických okruhů, které je nutné v rámci rozhovoru probrat. Tento návod má zajistit, že se dostane, pro tazatele, na důležitá témata. Pořadí témat, či otázek je čistě na tazateli, Zůstává mu i volný prostor pokládat otázky dle situace (Hendl 2005: 174). Zde už mám předpřipravené okruhy jako například: domov, dětství, škola, transport, nebo život v Německu. Snažím se postupovat chronologicky a když mi respondent odbíhá od, mnou zvoleného okruhu, koriguji ho. Snažím se o lehkou strukturu rozhovoru a jít do hloubky a situačně se doptávám. V této fázi už mám s respondentem vytvořený nějaký vztah, a to mi dává možnost se ptát se i na emočně náročnější témata.

5.5 Strukturovaný rozhovor

Strukturovaný rozhovor je složený z pečlivě vybraných a vytvořených otázek, na něž respondenti odpovídají. Je zde omezená mobilita a improvizace. Tento typ rozhovoru se používá, když je potřeba redukovat množství otázek a tazatel chce získat konkrétní odpovědi (Hendl 2005: 173-174). V této chvíli již mám zanalyzované předešlé dva typy rozhovorů, z kterých vycházím. Mám vytvořené konkrétní otázky, které respondentovi pokládám. Tento

typ rozhovoru má většinou největší přínos, ale nese s sebou i největší riziko. Jak jsem řekl, respondent se svěruje s velmi citlivými daty a stačí špatně položená otázka, nepochopení, nebo špatné odhadnutí situace, a vše může vést až k ukončení spolupráce.

5.6 Neformální rozhovor

Neformální rozhovor se spoléhá na spontánnost generování otázek v běžném rozhovoru, respondent si ani nemusí uvědomovat, že jsou to otázky, týkající se výzkumu. Odpovědi se většinou velice liší, v mnoha případech lze provést hned několik takových rozhovorů. Tazatel se snaží rozvinout předešlá témata, nebo hledá témata nová (Hendl 2005: 175). Krom předešlých tří rozhovorů přidávám ještě tzv. Neformální rozhovor, z toho důvodu, protože, trávím spoustu času v muzeu, kde samotní respondenti pracují, takže spolu samozřejmě komunikujeme. Během těchto rozhovorů mě učí jazyk a mluví o svém životě. Výzkum tak probíhá prakticky neustále, ale respondent nemá pocit, že je nahráván, nebo je ve stresové situaci. Rozhovor probíhá při běžné práci v muzeu, prohlídce města. Nebo třeba návštěva restaurace.

5.7 Skupinová diskuse, skupinové interview a vyprávění

Jak už z názvu vyplývá jedná se o rozhovor ve skupině. Tento rozhovor je schopný zachytit rozličné názory, postoje, a hlavně zachytit vzájemnou interakci mezi respondenty. Vše je vázáno na sociální vztahy, které se zde projevují. Při dobře vedeném skupinovém rozhovoru se uvolňují psychické zábrany a diskutující snadněji odhalují své myšlenky, emoce a postoje. (Hendl 2005: 182-186). Tento typ rozhovoru se mi nejednou vyplatil, protože respondenti nemají pocit, že vypráví svůj život mě, jako výzkumníkovi, ale lidem, kteří mají podobnou zkušenost jako oni. V praxi jsem skupinový rozhovor prováděl v Heimatmuseum, když se zde

sešlo více pamětníků, nebo potomků, dále pak v restauraci při společných obědích atd. Tuto metodu jsem nepoužíval tak často, ale byla velice přínosná. Respondenti měli možnost své myšlenky, zkušenosti a názory prodiskutovat a navzájem si argumentovat. Můj postoj v takových situacích je jenom naslouchání a pozorování. Nesnažím se do diskuze příliš zasahovat.

5.8 Metoda sněhové koule

Metoda sněhové koule je určena k získávání nových případů na základě procesu postupného nominování dalších osob již známými případy. Vlastní proces výběru začíná u jednoho nebo více jedinců, o nichž se ví, že splňují daná kritéria... Je s nimi provedeno interview, při němž jsou požádáni, aby „nominovali“ další osoby, které znají a které rovněž splňují příslušná kritéria, a zprostředkovali s těmito osobami kontakt (Mioviský 2003: 18). Tuto metodu jsem použil při prvních rozhovorech a později ve Forchheimu. Pamětníci mě hlavně seznamovali se svými potomky a snažili se o participaci na mém výzkumu. Metoda se mi velice osvědčila. Pamětníci nejenom, že mi nominují další osoby, ale zároveň mě i doporučí, takže pro mě navázání kontaktu není tak složité, jako kdybych jednotlivce oslovoval sám a získávání dat je dostupnější.

5.9 Nezúčastněné pozorování

Pod pojmem nezúčastněného pozorování se rozumí minimální interakce s pozorovanými subjekty, které sleduji a snaha o zachycení chování jedince, nebo jedinců ve skupině. Hlavní výhodou tohoto typu výzkumu je, že není tak nápadný a ovlivněný citovou angažovaností pozorovatele, nicméně nelze zjistit názory a postoje respondenta (Hendl 2005:201-204). Nezúčastněné pozorování používám, když sleduji respondenty při každodenních činnostech, a

hlavně při komunikaci mezi jím a ostatními respondenty. Pozoruji jejich vztahy. Někteří k sobě mají větší sympatie než ti druzí, a to se projevuje na fungování celé organizace a pozdějších rozhovorů s nimi.

5.10 Dokumenty a fyzická data

Dokumenty a fyzická data tvoří podklad práce, nebo doplňují data o získané pozorování a rozhovory. Pod pojmem dokument se myslí, taková data, která vznikla v minulosti. Lze rozlišit egodokumenty, úřední dokumenty, archivované údaje, výstup masových médií a virtuální data (Hendl 2005: 204-205). Myslím tím převážně dokumenty, které nacházím v muzeu. Jsou to vlastně všechny druhy výše uvedených dokumentů, od osobních, po virtuální data. Dokumenty jsou pro mě velice důležitým zdrojem, protože spoustu pamětníků bohužel nežije a jejich svědectví je dochováno ve psané formě. Bývá zvykem, že když nějaký pamětník zemře, odkazuje svoje osobní věci spojené s vymístěním muzeu. Mimo jiné je zde spousta map, jmenovitých seznamů, publikací, fotoalb, nahraných rozhovorů atd.

5.11 Etické otázky výzkumu

5.12 Soukromí

S respondenty spolupracuji i když neprovádím rozhovory, což znamená, že se mi svěřují s informacemi, které jsou velice osobní a zveřejnění by bylo neetické a nemorální. Navíc bych se rád s respondenty stýkal i po výzkumu, což by mi určitě zveřejnění těchto informací zabránilo. Respondenti mi sami říkají, „teď to nenahrávej“, „Tohle tam ale nepiš“ Jsem tedy povinen vyhovět jejich přání. Všichni respondenti budou v práci anonymizováni, což sice sami nevyžadují, ale v jejich zájmu to pokládám za nejrozumnější řešení. I když respondenti budou stejně rozpoznatelní mezi sebou, moje okolí, a hlavně současní obyvatelé Broumova vědí

kam jezdím, na čem pracuji a je velice možné, že si mojí diplomovou práci přečtou, takže na to musím brát ohled.

5.13 Informativní souhlas

Jedná se o dokument, v kterém jedinci vyjadřují souhlas s uveřejněním poskytnutých dat, například v diplomové práci (Hendl 2005: 156.). V mém případě se nejedná přímo o fyzický dokument, ale rozhovory jsou zaznamenávány, což logicky, kdyby respondent nesouhlasil s mými záměry, tak nebude se záznamem souhlasit. I tak každý můj rozhovor začíná otázkou, jestli respondent souhlasí s prováděným rozhovorem a s tím že poskytnuté informace budou použity v mé diplomové práci. Vše je tedy snadno dohledatelné.

5.14 Emoční bezpečí

Při prováděných rozhovorech je mnoho příležitostí, kdy se respondent vyjadřuje k citlivým záležitostem. Proto je velice důležité nepokládat otázky ledabyly bez přípravy. (Hendl 2005: 156). Tuto problematiku se už snažím popsat v kapitole rozhovory. Je potřeba se trochu dopředu připravit a postupovat velice opatrně. Důležité je navázání důvěry s respondentem a opakované setkání. Pokud respondent nechce o něčem mluvit, tak na něj nevyvíjet tlak a počkat až se svěří sám. Také bych rád zdůraznil skutečnost, kterou pociťuji sám na sobě. Jsem schopen nahrát maximálně 1-2 rozhovory za den, protože mě to velice vyčerpává a výpovědi se mě velice emočně dotýkají. Ne jenom výzkumník působí na respondenta, ale i respondent působí na výzkumníka. Je to oboustranný proces. Události, které respondent popisuje na výzkumníkovi musí něco zanechat.

5.15 Reciprocita

„Kvalitativní výzkum, znamená pro výzkumníka i pro jeho respondenty navázání hlubšího vztahu. Výzkumník získává množství informací a má potřebu nějakým způsobem reagovat (Hendl 2005: 156). Tuto potřeb cítím i já. Proto každou návštěvu vozím drobné dárky. Probleme však je, že moji respondenti se mi to snaží oplatit a vzniká tak nekonečný reciproční vztah.

Muzeu hrozí kvůli malé návštěvnosti uzavření a převezení všech exponátů do Mnichova. Pamětníci se samozřejmě snaží zamezit městu uzavření a chtějí, aby mohlo muzeum pokračovat dál. Pociťuji čím dál větší touhu pamětníkům pomoci. Nedávno jsem však zjistil, že na zasedání zastupitelstva ve Forchheimu, kdy se tento problém znovu řešil pamětníci argumentovali, že teď se muzeum zavřít nemůže, protože do muzea jezdí český student a určitě přivede i více zájemců. Uzavření muzea se proto odložilo na neurčito. Vzájemně si tedy pomáháme. Nicméně se respondenti strachují nových voleb a nového starosty, který bude znovu iniciovat uzavření muzea.

5.16 Jazyková bariéra

Když jsem začal svůj výzkum, ukázalo se, že jazyková bariéra, je daleko větším problémem, než jsem očekával. Byl jsem si vědom, že rozhovory s respondenty budou značně problematické, ale spoléhal jsem na jazyk anglický, či český. Neznalost jazyka se však daleko více projevila u studia dokumentů, myslím tím švabach a kurent. V německém jazyce jsem se každou svou návštěvou zlepšoval a později byl schopen provádět rozhovory i v německém jazyce, nicméně švabach a kurent jsem nepřekonal.

Před prvním výjezdem jsem si koupil učebnici německého jazyka a měsíc se mu věnoval. Po příjezdu jsem však zjistil, že v Bavorsku se používají odlišné výrazy. Avšak učili mě samotní respondenti. V praxi to vypadalo tak, že jsem ukazoval na různé předměty v místnosti, nebo na ulici, když jsme se procházeli po Forchheimu a respondenti mi řekli názvy

předmětů v jejich jazyce. Jednalo se o pedagogickou metodu hrou a myslím si, že to bylo pro obě strany zábavné. Nicméně pořad nejsem schopen plynulého rozhovoru a je přede mnou ještě spousta hodin studia.

5.17 Výzkumné otázky a cíle

Po příjezdu do Německého Forchheimu se respondenti museli potýkat s mnoha nesnáze. Trauma ze ztráty domova, majetku a svého domova muselo být nepředstavitelné. Tehdy devítiletá respondentka HE na tu dobu vzpomíná jako na dobu samoty. Protože celá rodina musela chodit do práce zůstává doma se jednoročním bratrem, o kterého se musela starat. Dle jejich slov „rychle se dospívalo“ (Respondentka HE: 2020). Později vzniká Braunauer Heimatkreis a Heimatmuseum. Jako výzkumník se snažím o zmapování procesu revitalizace skupiny a vytvoření kolektivní představy domova a Broumovského Němce, se kterou se později identifikují.

Výzkumné otázky tedy zní:

Jakým způsobem se konstruovala identita broumovských Němců?

Jak broumovští Němci vnímají domov a co pro ně znamená?

Tato práce si klade za cíl zjistit Co pro respondenty znamená „domov“ jak se tato kolektivní představa utvářela a jaký má vliv na pamětníky. Zda je základem jejich identity a paměti. Význam domova je pro pamětníky, dle mého názoru, rozdílný, nežli. třeba pro současné obyvatele Broumova. Svoji Hypotézu se pokusím výzkumem potvrdit, nebo vyvrátit.

6 První kontakt s respondenty a Bad Kissingen

Z prvního kontaktu broumovských Němců jsem byl velice nervózní, protože jsem se obával toho, jak na mě budou pamětníci reagovat. Budou chtít vyprávět svoje příběhy? Přijmou mě mezi sebe? Navíc jsem plně neovládal německý jazyk a očekával jsem jazykovou bariéru. Nicméně jsem se rozhodl kontaktovat Heimatkreis Braunau / Sudetenland e. V. Odeslal jsem e-mail na příslušnou adresu a hned druhý den dostal nadšenou odpověď s pozvánkou na 34. ročník Braunauer Heimattages¹⁰ v Bad Kissingenu, které se mělo konat o dva dny později. V e-mailu mi bylo doporučeno se setkání účastnit, protože zde mělo být spousta pamětníků, a tedy i příležitostí k mému výzkumu. Rozhodl jsem se tedy účastnit a o dva dny později, 12. července 2019 večer, přijíždím do Bad Kissingenu.

V hotelu Heiligenhof, kde se celé setkání pořádalo jsem byl, k mému překvapení, velice pozitivně přijat a měl možnost prodiskutovat pozdější spolupráci. Zatím se zde nacházelo, jen několik pamětníků, ostatní měli dorazit následující den, protože to byl oficiální začátek setkání.

Obrázek 6 Hotel Heiligenhof 2019

Pamětníci měli být z celého Bavorska. Spousta pamětníků ovládalo anglický jazyk a několik z nich dokonce jazyk český. Setkání se měla účastnit i delegace z Broumova a přilehlých vesnic.

Druhý den jsem tak mohl vidět broumovské kroje, slyšet broumovský dialekt a provedl první rozhovory. Byl jsem překvapen, jak detailně jsou pamětníci schopni popsat vesnice odkud museli migrovat. Později se však ukázalo, že na tom má jistý podíl právě Heimatkreis Braunau a Heimatmuseum. Heimatkreis je mimo jiné i vydavatelem spousty publikací a v Heimatmuseum se nachází spousta opěrných dokumentů a svědectví. Respondenti mi byli schopni popsat

¹⁰ Program Braunauer Heimattages, volně přeloženo jako broumovské dny domova, viz přílohy.

dokonale vesnice, protože si tyto informace nastudovali v těchto publikacích. Ukázalo se, že je třeba rozlišovat mezi „jejich vzpomínkami“, pamětí nastudovanou a pamětí, předávanou generačně od jejich rodičů. Musíme si uvědomit, že současným pamětníkům je dnes většinou nad 80. let a v době nucené migrace jim bylo od čtyř do patnácti let. To znamená, že jejich vzpomínky budou více závisle na opěrných bodech paměti (místa paměti, kulturní paměť, komunikativní paměť, paměť věcí). K této problematice se však dostaneme v další části kapitoly.

Svůj první rozhovor jsem provedl s respondentkou HB, která pro mne byla později velice důležitá, protože ovládala český jazyk a stala se pro mě klíčovou. Respondentka HB pochází z Bystrého u Stárkova (Wüstrei). Vzpomíná, že se u nich mluvilo nářečím a spisovnou němčinu se učila ve škole. Po roce 1945 nebyla vystěhována, protože blízko byli uhelné doly, kde pracoval její tatínek. Sní na Broumovsku zůstalo i spoustu německých havířů s rodinami. Respondentka vzpomíná, že se často setkávali, hráli a zpívali německé písně. První rok po válce jako děti nechodili do školy, ale 1. září 1946 nastupuje do školy české. Vzpomíná, že česky neuměla, a češtinu se naučila, protože si hrála s českými dětmi. Její učitel v Bystrém byl velký vlastenec (ČSR), takže to pro ni nebylo jednoduché, ale pozdější studia si naopak chválí. Nejprve studovala gymnázium v Broumově a později, kvůli vzdálenosti přešla do Náchoda. Na vysokou školu se ovšem nedostala, protože prý byla Němka.

V 60. letech odchází s maminkou do Forchheimu, protože sem bylo v roce 1946 odsunuto jejich příbuzenstvo. Do německého Forchheimu přichází ve věku 25 let a vzpomíná, jak se jí stýskalo po Broumovsku „*Strašně se mi stýskalo, neznala jsem své příbuzenstvo, odvykla jsem si mít příbuzné. A do dneška jsme si k sobě nenašli cestu. Oni přišli do Forchheimu a nikdo na ně nečekal, neměli peníze, aby jejich děti dostali vzdělání*“ (Respondentka HB 2019). Později byla oslovena Heimatkreisem, aby pro ně pracovala jako překladatelka a v současné době ve Forcheimu učí češtinu. Sama říká, že má dva domovy. Jeden ve Forchheimu

a druhý na Broumovsku. Vzpomíná, že v roce 1944, když se vraceli zranění vojáci z fronty, tak dostali nakázáno si vzít jednoho vojáka domů. Respondentka říkala, že si do 45. s vojákem psala ale pak už o něm nikdy neslyšela. Komentuje to slovy *„To byli chudáci, kdo z mladých lidí, co měli rodinu chtěl do války... Žádný. Musíme dbát abychom žili v míru, to je velice důležité a bylo by dobré abychom si to všichni uvědomili, musíme žít spolu ve svornosti a v míru“* (Respondentka HB 2019). Posléze dodává, že s nucenou migrací zmizela z Broumovska tradice a kultura. Když to srovná s Franckem, tak přiznává, že Broumovsko se změnilo. Tato skutečnost se netýká jenom Broumovska, ale celkově celého pohraničí „Sudet“.

Respondentka HB je jednou z výjimek, protože se do Forchheimu dostává o patnáct let později nežli její příbuzenstvo, takže neměla takové problémy se začlenit. Navíc disponovala vzděláním a velice rychle si našla práci. Ve stejný den jsem provedl rozhovor s respondentem PK (člen broumovské delegace), který je potomkem broumovského Němce, jenž na Broumovsku také mohl zůstat. Popisuje proces osídlování slovy *„Já to mám z první ruky od táty, že ty lidi přišli vyrabovali x gruntů a zase odešli. Byli tam lidi, který nerozuměli zemědělství. Taky říkal že se po druhý světový válce učil česky a ty sudeťáci sem jezdili (Broumovsko)... Protože cejtli že to je jejich vlast a chtěli sem, ale oni nechtěli ty statky zpátky jak si někdo myslí, že Němci přijdou a seberou nám ty statky, což je hloupost, ale jezdili sem a žili třeba vzpomínkama* (Respondent PK 2019). Zajímavý je fakt, že ta generace, která prožila větší část svého života na Broumovsku a posléze musela nuceně migrovat, trpěla nejvíce. *„Zvlášť starší Broumováci zůstali zprvu sami mezi sebou. Dlouho trvalo, než se integrovali, protože žili ještě dlouho v té představě, že se zase vrátí domů. Mnozí byli stále myšlenkami doma, ve své staré vlasti“* (Meinusch, Reichert 2019: 17). Lze předpokládat, že nucená migrace pro broumovské Němce musela být velice traumatickým zážitkem, jež vyústilo v kolektivní trauma, spoluvytvářející jejich kolektivní identitu.

6.1 Kolektivní trauma ve vztahu k identitě a kolektivní paměti

Oproti traumatu individuálnímu se kolektivní trauma váže ke skupině, která byla traumatem ovlivněna. Dle amerického sociologa Jeffreyho Alexandra ke traumatu dochází, pokud členové určité skupiny byli vystaveni otřesné události, která zanechala nesmazatelnou stopu na jejich skupinovém vědomí, paměti a zásadně ovlivnila jejich budoucí identitu (Alexander 2004: 1 in Kreisslová 2013: 53). Bez pochyby nucená migrace takovou událostí jistě je. Alexandr dále dodává, že ne každá historická událost, která má traumatický potenciál, se stane kolektivním traumatem. Zásadní postavení mají nositelé traumatu, jež trauma vytvářejí (Alexandr 2004: 11 in Kreisslová 2013: 55). Po tom, co byli broumovští Němci nuceně přesunuti do Forchheimu, jistě se jejich traumatický zážitek ze ztráty domova podílel na jejich interpretaci skutečnosti, paměti a identitě. Dle mého názoru však nebyli jedinými tvůrci tohoto traumatu broumovští Němci, ale i starousedlíci, jenž zaujali odmítavý postoj (Ne všichni), dále pak politická situace atd. Kolektivní trauma není tvořeno jen uvnitř skupiny, ale i vnějšími vlivy. Tyto události jsou důležité pro jejich identitu, paměť a stali se jejich součástí. Je to jeden z důvodů, proč vznikl Heimatkreis a Heimatmuseum. Touha po ospravedlnění, touha po domově a záchraně tradic a zvyků.

S traumatem ze ztráty domova se vyrovnávali nově příchozí různě, avšak po příjezdu do Forchheimu mi bylo řečeno, že Forchheim a okolí se velice podobá Broumovsku. Forchheim má vlastní pivovar (jako Broumov) A dokonce se kousek od Forchheimu nacházeli skály (Jako v Teplicích a Adršpachu). Došlo tak k propojení mezi těmito dvěma místy, jako reakce vyrovnání se s traumatem. Měl jsem možnost ta místa, která pamětníkům připadají jako Broumovsko vidět jejich očima a místa navštívil. A opravdu jsem s jejich výkladem podobnost viděl. *„Forchheim a Broumov, to je hodně podobná krajina. A když jsem sem přišla a viděla jsem tu stolovou horu, tak mi připomínala Ostaš. A jejich nářečí je podobné i tomu našemu*

broumovskému nářečí... A tady jsou skály, dá se tady po těch skalách také lézt, jako Teplicko a Adršpašsko“ (Respondentka HB 2019).

7 Forchheim a Heimatmuseum

Ve Forchheimu, jsem už trávil většinu času. Navštívil jsem Heimatmuseum, kde mi bylo dovoleno studovat a provedl sérii několik dalších rozhovorů. Braunauer Heimatmuseum je místem, kde se střetává komunikativní paměť v podobě pamětníků, kulturní paměť v podobě umění, tradic, publikací a historie jako archivu. Jedná se o místo paměti, které je opěrným bodem pro současné pamětníky a posléze jejich identity. Příkladem kulturní paměti, mohou být třeba pověsti, které původně byli předávány orálně, než přepadli do fáze paměti kulturní, jenž mají daleko větší časový přesah. Pro představu jsem přeložil pověst z knihy *Sagen aus dem Braunauer Land: Was sich unsere Väter erzählten*:

Původ názvů vesnic na Broumovsku

„Legenda vypráví o původu a jménech různých vesnic Broumovska. Když německý císař Friedrich vedl válku s Holandskem, ve vítězství zajal 3000 mužů, důstojníků a vojáků. Protože však pro 3000 mužů neměl využití, dal jim povolení hledat volnou půdu a osady.

Šest z těchto důstojníků také přišlo se svými sluhy do Broumovské krajiny. Jmenovali se Martin Branzing, Hermann Hinzky, Rupert Disch, Werner Bilk, Hauptman Wekany a Ensign Krose.

V té době byla oblast Broumovska pokryta lesem a nazývala se „ Schlesischer Vogelzug“, protože se zde stěhovali malí a velcí ptáci ze Slezska do Čech.

Šest zmiňovaných se usadilo na venkově Broumovska a každý z nich založil dvě vesnice: Martin Barzing Märzdorf (Martínkovice) a Barzdorf (Božanov), Hermann Hinzky Heinzendorf (Hynčice) a Hermsdorf (Heřmánkovice) Rupert Ditsch Ruppersdorf (Ruprechtice) a Dittersbach (Jetřichov), Werner Bilk Wernersdorf (Verněřovice) a Birkigt Hauptmann Wekany

Hauptmannsdorf (Hejtmánkovice) a Weckersdorf (Křinice). Praporčík Krose, který měl jen jedno oko, zůstal po dlouhou dobu s Martinem Barzigem v Marchdorfu, ale poté založil vesnici Grosdorf (Velká ves) pro svého syna a zete.“ (Sagen aus dem Braunauer Land 1983: 9, překlad Ondřej Valchař). Legenda volně navazuje na historii osídlování Broumovska, s tím rozdílem, že je konkrétnější a přístupnější nežli historická fakta.

Heimat museum se nachází v budově bývalého velitelského štábu a skládá se ze dvou expozic. První, starší expozice, která je zde od otevření muzea, je zaměřená na Broumovsko, příchod českých Němců, soustředí se na jednotlivé vesnice a města, Jsou zde vystavené

Obrázek 7 Heimatmuseum 2020

všechny publikace, Broumovské kroje, šperky, nerosty, nebo květiny, které se dají nalézt na Broumovsku. V neposlední řadě se zde nachází i archiv Heimatkreis. Když jsem poprvé přišel do popisované expozice zaujala mě skleněná mozaika¹¹ přes celou jednu stěnu. Byla to mapa

Broumovska, na které je vyobrazen příchod Němců na Broumovsko a nucená migrace v roce 1945. Je to neuvěřitelně dílo, které vyobrazuje smutek nad ztrátou domova. Po příchodu, kdy jsem se představil, jsem byl přiveden před tuto mapu a měl jsem ukázat odkud jsem. Po tom, co

Obrázek 8 První část expozice Heimatmusea 2019

jsem tak učinil, mi to postupně ukázali i ostatní pamětníci. Byl jsem svědkem, že tak to fungovalo i u ostatních návštěvníků pocházejících z Broumovska. Stal jsem se tak spojnicí z jejich domovem a přijat do skupiny. Později v jednom neformálních rozhovorů jsem byl pozván na velké setkání sudetských Němců. Když jsem odvětil, že přeci nejsem Němec, který

¹¹ Viz. přílohy

zažil nucenou migraci, bylo mi odpovězeno „*To nevadí Andreas, teď už seš náš*“ (Respondentka MN 2020).

Druhá, novější část, je o něco menší, nicméně je zaměřena na řemeslo, nucenou migraci a sakrální stavby. Jsou zde k nalezení jmenné seznamy, vyobrazené jednotlivé transporty, či neštěstí na bukové hoře. Dále jsou tu zobrazovány důležité osobnosti, od jednotlivých farních hodnostářů po lidi, kteří nějakým způsobem přispěli Heimatkreisu, nebo proslavili Broumovsko.

Je třeba upozornit na to, že muzeum nevyobrazuje Broumovsko jako takové, ale pouze zachycuje části „minulosti“, jež jsou reinterpretovány tak, aby plnili svůj účel, tj. uchování paměti, která spoluvytváří identitu skupiny a jejich kolektivní obraz domova, nicméně u pamětníků hraje významnou roli jejich žitá zkušenost. I když byli nuceni migrovat ve velice nízkém věku a není možné, aby disponovali velkým množstvím vzpomínek na místo odkud pochází tak podrobně, pořád považují Broumovsko jako svůj domov, se kterým se identifikují. Je to způsobeno právě pamětí, která je předávána a pocitem jedinečnosti jež utváří jejich identitu. Nicméně ty vzpomínky, které mají, ať už jejich „vlastní“ nebo zprostředkované jsou pro ně základním stavebním kamenem v jejich pojetí domova. Respondentka BE, pocházející z Marzdorfu (Martínkovice), mi při jednom našem rozhovoru řekla, že čím je starší, tím více cítí, že Broumovsko je jejím domovem (respondentka BE 2019). To znamená, že je nutné vzít v úvahu i časovou rovinu. Identita a potažmo paměť nejsou jasně danou záležitostí, nýbrž nestále se vyvíjející. Vzpomínky tak mají různou povahu důležitosti, která se neustále mění a v případě, že nejsou potřebné časem zmizí a dojde k zapomnění.

Respondentka HE, pocházející z vesnice Schönau (Šonov), která na otázku, co pro ni znamená domov odpověděla „*Když jsem od té doby poprvé navštívila Šonov a viděla dům ze kterého pocházím, tak se mi začali vracet vzpomínky. Pokaždé když navštívím Broumovsko a vidím tu krajinu... Tohle je pro mě ten starý domov*“ (Respondentka HE 2019). Podobná

odpověď se mi velice často opakovala, pro pamětníky je velice důležité navštívit dům ze kterého pochází, a pokud to není možné, velice je to trápí. Broumovsko je pro ně svět, který je propojuje z Broumovskem, které opustili. Pamětníci, kterým nebylo umožněno navštívit svůj dům byli při sdělování této informace velice emotivně zasaženi. Důvodem je, dle mého názoru, zmiňované propojení. Aby k němu mohlo opravdu plnohodnotně dojít, je třeba je s pojit s patřičným místem paměti.

Odpovědi na otázku, proč nemohli respondenti navštívit rodný dům jsou různé. Například jazyková bariéra. Respondentka HE později dodává, že měla velké štěstí, protože její maminka uměla česky, takže se s novými obyvateli mohla domluvit. Naproti tomu respondentka BE řekla, že přijela před svůj rodný dům, ale dorozumět s místními se nedokázala, takže odjela. Dále pak respondentka HB měla špatnou zkušenost. Místní viděl německou značku, dostal strach a respondentce nedovolil vstoupit.

Na otázku, jestli by se chtěli pamětníci vrátit na Broumovsko mi bylo často odpovězeno negativně. Argumenty byli rovněž různé. Například kvůli jejich vysokému věku, přátelé, co znali už jsou pryč, vzdálenost, nebo že už to není to Broumovsko které opustili. Ti, co odpověděli pozitivně však zdůrazňovali, že pokud by se měli vrátit do svého rodného domu, tak by si ho za vlastní peníze chtěli koupit a rozhodně ne někoho vyhnat. Rádi by se vrátili do tehdejšího Broumova, které je pro ně domovem.

Heimatmuseum se tedy pokouší co nejvíce přiblížit „starému Broumovsku, které čeští Němci opustili. Muzeum je pro ně důležitým místem, které vyvolává jejich vzpomínky a dává jim smysl. Uzavření muzea a zastavení činnosti Heimatkreis, by byla tato možnost ztotožnění se odebrána. Avšak to mluvíme o pamětnících, kteří bydlí ve Forcheimu, nebo pracují v muzeu. Jak se mohou ostatní Němci ztotožňovat s muzeem, když ho nenavštěvují? Co je spojuje s „domovem“? Odpovědi je Braunauer Rundbrief (zpravodaj).

7.1 Braunauer Rundbrief

Braunauer Rundbrief, byl a je pro broumovské Němce velice důležitý. Jako první číslo Braunauer Rundbriefu¹² se bere dopis bývalého opata broumovského kláštera z 20 června roku 1946 ve kterém píše, „*Bohužel pro vás mohu udělat jen velmi málo ekonomicky, protože my, Benediktini z Broumova, jsme také ztratili všechno. Ale abych vás udržel pohromadě, abych řekl slova útěchy a víry, chci a doufám, že vám budu moci dát kousek domova. Proto chci zasílat každý měsíc zpravodaj, ve kterém najdete novinky, návrhy a zprávy. Žádám vás o spolupráci, aby tento zpravodaj mohl být vytvořen prakticky a úspěšně. Kříž, který musíme nést, je těžký. V minulosti byly také špatné časy, ale nikdo neutrpěl tolik, jako my, protože jsme se nejen stali bezdomovci, ale také žebráci: nechceme však zoufat, protože jsme křesťané.*“ (1. Rundbrief 1946: 1, překlad Ondřej Valchař).

Braunauer Rundbrief je pro broumovské Němce, kteří jsou pasivními členy Heimatkreisu další možností spojení s jejich domovem. V dalších číslech jsou jmenné seznamy, dle kterých je možné dohledat členy rodiny. Nicméně je také médiem, které umožňuje komunikaci mezi broumovskými Němci, to znamená, že se také stává opěrným bodem, podílí se na vytváření identity, kolektivní paměti a má stmelující charakter. Braunauer Rundbrief vychází neustále a je měsíčníkem, který má za úkol informovat o činnosti Heimatkreisu a novinkách z Broumova.

7.2 Broumovský dialekt a stigma

Jestliže hlavním kolektivním rámcem je jazyk, jež dává vzpomínkám smysl, neméně důležitý je pak broumovský dialekt. Pokud člověk slyší mluvit broumovským dialektem ihned pozná rozdíl. Slova jsou zkracována, mají jiný význam, nebo jsou to slova která se nenachází

¹² Část dopisu a jedno ze současných vydání viz. příloha.

v žádném slovníku. Například slovo Heimat (Domov) je Haimt, Glück (štěstí) je Glecke, nebo Säbel (šavle) Saawl.¹³ Překlad dialektu je pro mě v současné době nemožný a bohužel dnes tímto dialektem mluví pouze desítky lidí. Broumovský dialekt je však nesmírně zajímavý a dle mého názoru v něm lze najít velkou podobnost s češtinou. Je to však jen můj názor a pro ověření je třeba lingvistický antropolog, či hodiny dalšího studia.

Dialekt však byl rozpoznávacím znakem toho, že dotyčný pochází z Broumova a podílel se na vzniklém stigma. Musíme si uvědomit, že prostor, do kterého broumovští Němci přišli, nebyl stejný, jako ten, ze kterého museli odejít. Ať už fyzicky, kulturně, či sociálně. Respondentka BE vzpomíná, že se necítila být stejná Němka, jako ostatní starousedlíci ve Forchheimu, měli mezi sebou spoustu rozdílů (Respondentka BE 2019). Jedním znakem byl i dialekt, dále pak rozdílné zvyky a tradice. To vše mělo zapříčinilo vznik stigma jež zapříčinilo segregaci skupiny.

7.3 Broumovsko a další generace

První generace, tedy potomci pamětníků, vztah k Broumovsku jako k domovu ztrácí. I když se o Broumovsko zajímají, nevnímají ho jako domov, ale jako místo odkud pochází jejich otec, či matka. Rádi ho navštěvují, ale chybí jim žitá zkušenost, která je spojuje s tímto místem. Respondentka AN na otázku, jaký má vztah k Broumovsku odpověděla „*Broumov jsem navštívila třikrát, je to velice zajímavé místo, protože odtud pochází moje matka, babička a teta. Velký vztah k tomuto místu ale nemám. Pamatuji si, že maminka měla v obývacím pokoji obraz broumovského kláštera, ale nevnímám Broumovsko jako domov*“ (Respondentka AN). Respondentka AN však nebyla jediná, která takto odpověděla. Respondent WK na stejnou otázku odpověděl „Můj domov je jednoznačně Forchheim, ale protože se zajímám o historii,

¹³ Ukázka dialektu viz. přílohy.

zajímám se o život mých příbuzných mám k Broumovsku jistý vztah. Je to však vztah historický, není to vztah k domovu“ (Respondent WK 2020).

Naproti tomu pozdější generace mají dva rozdílné přístupy, někteří se s Broumovskem silně identifikují a považují ho za místo odkud pochází jejich rodina, nebo naopak o Broumovsku ví, nicméně necítí potřebu se zajímat o toto místo. Respondent HM mi na otázku, jaký má vztah k Broumovsku, odpověděl „*Abych byl upřímný, tak žádný. V české republice jsem byl dvakrát a vždy v Praze, Broumovsko jsem sám nikdy nenavštívil. Víím, co se stalo, ale necítím potřebu se o to nějak víc zajímat. Můj domov je Forchheim*“ (Respondent HM 2020). Naproti tomu Respondentka HF se s Broumovskem velice identifikuje a často ho navštěvuje.

Příčiny tohoto jevu mi zatím nejsou zcela jasné. Jak jsem řekl může to být způsobeno rozdílnými zájmy respondentů, nebo dochází k identifikaci v rámci rodiny, ale rodiny, která je vnímána jako Německá, to znamená respondent se identifikuje jako Němec z Forchheimu a Broumovsko si nepřipouští, protože nezapadá do jeho skupinového profilu, se kterým se snaží identifikovat. Dále pak záleží na úspěšnosti generačního přenosu, nebo podvědomé prvky. Příkladem může být obraz v obývacím pokoji, který má respondent velice často ve svém zorném poli, jenž může být jeden z determinujících faktorů pozdějšího zájmu o Broumovsko. “

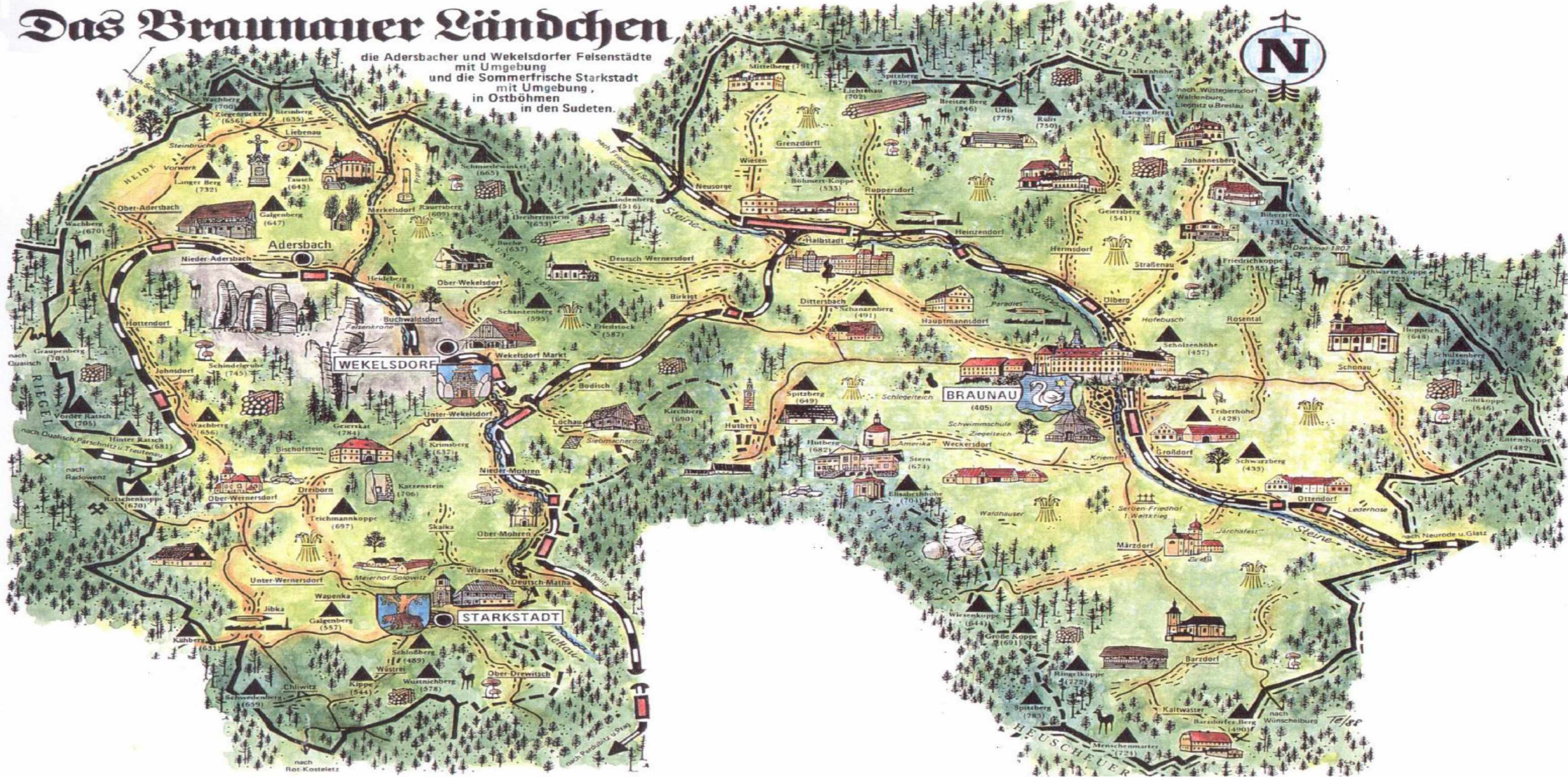
8 Závěr

Paměť je tedy pro pamětníky klíčová z hlediska jejich vnímání identity (kdo jsem, kdo jsme a odkud pocházíme). Pamětníkům k jejich uchování slouží opěrné body, jako jsou například Heimatkries, heimatmuseum a Braunauer Rundbrief. Zvláště založení Heimatkreis je pro broumovské Němce důležitý. Heimatkreis vzniká na základě uvědomění si své odlišnosti a hromadné identifikaci s kolektivní představou broumovského Němce, jenž je spojen se svým „domovem“ Broumovskem. Heimatmuseum a Braunauer Rundbrief je už jenom produktem této kolektivní představy, který má za úkol tuto představu potvrdit a z legitimizovat.

Heimatmuseum je tedy zcela výjimečným místem paměti, protože je vytvořené samotnými pamětníky a střetává se zde historie, komunikativní paměť s pamětí kulturní. Museum proto nezachycuje „minulost“ z hlediska historie, ale naopak spoluvytváří kolektivní představu Broumovska, nicméně se nejedná o dnešní Broumovsko, ale o Broumovsko, které museli opustit. Muzeum je propojuje s jejich domovem, stejně jako Braunauer Rundbrief, nebo další místa paměti. Zvláště zajímavé je vytvoření si nových míst paměti, na základě podobnosti, mezi Forchheimskou a Broumovskou krajinou, která pomáhá s vyrovnáním se ze ztrátou svého domova.

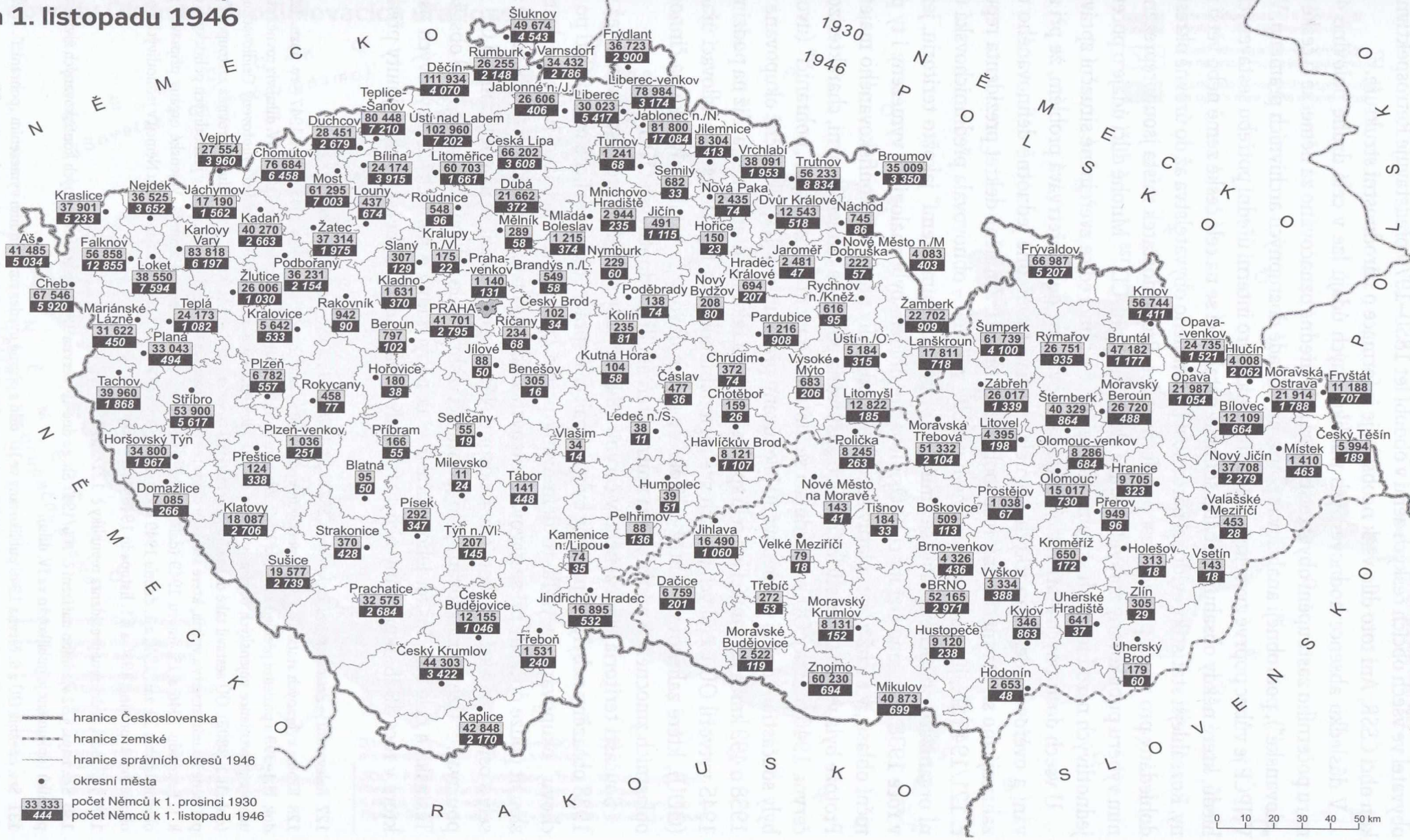
Současné Broumovsko, jemuž říkají respondenti domov, na základě mého výzkumu, nevnímají jako domov v tom pravém slova smyslu, ale jako místo, které je propojí s jejich představou domova. Dnešní Broumovsko v pamětnících vyvolává vzpomínky, které jim přibližuje Broumovsko „staré“. Nechci tím říct, že by snad dnešní Broumovsko nebylo jejich domovem, ale sami respondenti cítí silnou odlišnost mezi dnešním a tehdejším Broumovskem.

Co se týká transmise na další generace a důvody, proč se další generace neidentifikují s kolektivní představou domova nejsem schopen říci. Dle mého názoru, je to zapříčiněno chybějící žitou zkušeností s Broumovskem, jiných priorit a identifikací se k jiné skupinové etnické identitě, to znamená Němce z Forchheimu, nikoliv českého Němce, který má původ na Broumovsku. Toto přesvědčení však není úmyslné, nýbrž podvědomé.

Mapa 1 Broumovsko, Heimatmuseum

Počet Němců k 1. prosinci 1930 a 1. listopadu 1946

Mapa 2, Arburg, Staněk 2010: 61

Vracíme se do vlasti – vláda a já – po jedné z nejstrašnějších válek historie. Spojené národy jsou pokryty slávou a triumfy a my se plným právem řadíme k nim jako národ a stát vítězný. Byli jsme do veliké míry nositelem, symbolem i obětí této strašné války. V Praze válka začala a v Praze skončila. Německo, které se v této válce pokrylo neuvěřitelnou hanbou a nezměrným opovržením všeho lidstva, které v této válce kleslo až na nejhlubší dno bídy a zločinu, padá na čas do zkázy a zničení. Češi a Slováci znovu vstávají k novému velikému vzmachu, práci a životu, aby v duchu svých národních tradic a v duchu své veliké historie začali nový pozeňhaný život za nové ideály, za nové vznešené hodnoty a za nové lidství, lidství lepší, dokonalejší, krásnější, lidství, jak je chápal a hlásal Masaryk.

Jedna veliká, krásná a slavná – i když bolestná, velmi bolestná fáze našeho těžkého národního boje – více než plných šest roků odbojové činnosti doma i [v] zahraničí za druhé války světové – se končí. Končí hrozným pádem Německa, rozvratem a zkázou nacismu a jedním z největších triumfů demokratické myšlenky. A končí naším velikým vítězstvím. [...] ¹

Ustavením vlády na našem domácím osvobozeném území jsme skončili formálně období svého boje v exilu. Státně-politicky svým návratem domů začínáme úplně nové období své vnitřní a mezinárodní politiky. Vracíme se sice k normálním zákonům politické práce doma, ale náš domov bude dále v proměně, v revolučním přizpůsobování se novým změněným poválečným poměrům a ve značném politickém kvasu. Doma, i když budeme i nadále usilovat o všestrannou národní i státní disciplinu, bude vše znovu postaveno na normální demokratický život politických stran, na základnu demokratické diskuse, na základy našich domácích konstitučních a jiných zákonů a vše bude orientováno již dle příprav pro poválečný život vnitropolitický. Ve svém posledním rozhlasovém projevu domů z Londýna jsem už pověděl, jak se dívám na hlavní věci z toho, co bude nyní u nás doma. ²

O tom všem budeme mluvit více v příštích týdnech a měsících. Půjde o vybudování nového politického života a postavení nového našeho domova. Bude třeba nově formovat politické strany a zredukovati jejich počet proti době předválečné, nově vytvářet poměr Čechů a Slováků a vylikvidovat zejména nekompromisně Němce v zemích českých a Maďary na Slovensku, jak se jen likvidace ta dá v zájmu jednotného národního státu Čechů a Slováků vůbec provést. Heslem naším budiž: definitivně odgermanisovat naši vlast, kulturně, hospodářsky, politicky. Bude třeba dát nový ráz našemu hospodářskému a sociálnímu životu republiky, připravovat nové plánování průmyslové a zemědělské, nové plánování a rozvoj kulturní, který nám tak vandalským způsobem šest let ničil nacism, s přesným plánem nás národně krok za krokem postupně ubíjet a ničit a nakonec nás plně jako kulturní národ vyřadit. Bude třeba důkladně zreorganisevat naši veřejnou správu a připravovat plánování nové česko-

slovenské armády, její dokonalé vybudování a přizpůsobení se novým poměrům. A vše to bude třeba postavit na pevný právní základ nové ústavy republiky.

To vše budou naše nové veliké úkoly, to vše na nás čeká jako na ty, od nichž bude národ nyní očekávat veliký budovatelský elán a rozmach.

Já vím, že to nebude práce snadná; já vím, že se nám bude pracovat obtížněji po tom hrozném zpusození naší vlasti a po tom neslýchaném vyplundrování všeho našeho hospodářského, průmyslového, zemědělského a kulturního života. Ale věřím ve velikou národní disciplinu, věřím ve veliké národní české a slovenské vlastenectví, věřím ve velikou, a tak toužebně a vlastenecky připravovanou všeobecnou národní obnovu.

Tož všichni do nové práce, do nového, pozeňhaného, toužebně očekávaného úspěšného národního života!

A nemohu skončit tento svůj první referát z doby válečné českému a slovenskému lidu, aniž bych – vstupuje do naší věčné, nádherné, vítězné a jásající Prahy – nezdůraznil: buďme vděční národům Sovětského svazu za ohromné oběti, které pro nás v této veliké válce přinesli, buďme vděční Rudé armádě za veliké vypětí sil a obzvláštní vojenské umění, které jí umožnilo docílit těch grandiosních vítězství nad německou zběsilostí, jakých snad v historii Rusko nikdy nedocílilo. Buďme vděční Velké Británii, která osvědčila tolik statečnosti a tolik houževnatosti, která v jedné době války dovedla sama vydržet ohromný nápor německý a zachránila tak svět od již již přicházející německé pohromy; a buďme vděční Spojeným státům za jejich nebyvalý válečný rozmach a jejich překvapující úsilí vojenské, které spoluzachránilo demokracii a přivedilo naše dnešní vítězství. Vzpomeňme vděčně Stalina, Churchila a Roosevelta za všecko to, co pro lidstvo v této válce vykonali! A nezapomínejme na Francii a na všechny ostatní spojence! Zaslouží všichni uznání a díky. Svým utrpením a bojem se všichni zasloužili o vítězství demokracie.

A pro svou budoucnost si znovu přisahejme: zůstaneme vždycky věrni svým velikým tradicím českým a slovenským, zůstaneme věrni svým lidovým, demokratickým a sociálním ideálům naší revoluční doby a zůstaneme věrni své družbě, své spolupráci a ideálům naší nové – a společně prolitou krví posvěcené – slovanské politiky s velikým národem ruským a ostatními národy slovanskými!

Projev prezidenta republiky dr. Edvarda Beneše na Staroměstském náměstí 16. května 1945. Praha 1945, s. 3–4 a 15–18 – Tisk;

Mladá fronta, 17. května 1945, s. 1–2;

ONČ, s. 139–140 (výňatky);

OVD 2, dok. 339, s. 539–540 (výňatek).

Die Bevölkerung des Kreises Braunau nach Volkszugehörigkeit
D = Deutsche T = Tschechen A = andere

Quellen: Heimatbuch "Das Braunauer Land", Forchheim 1971
Volkszählungsergebnisse 1930, Stat. Gemeindelexikon des Landes Böhmen, Prag 1935

Gemeinde	1885				1900				1913				1920				1930			
	D	T	A	gesamt	D	T	A	gesamt	D	T	A	gesamt	D	T	A	gesamt	D	T	A	gesamt
GB Wekelsdorf																				
Bischofstein	156	4		160	134			134	124			124	97	3		100	111	3		114
Chlitz	353	5	3	361	319			319	290	13		303	262	32		294	195	41	1	237
D-Matha-Wlasenka	495	11		506	413			413	360	15		375	320	30		350	314	39		353
Dreiborn	545	5		550	466	1		467	364		5	369	316	1	6	323	303	1	4	308
Hottendorf	354	9	6	369	336			336	323			323	280	1		281	287	1		288
Jibka	330	1		331	255	5		260	244			244	254	5		259	203	7	3	213
Johnsdorf	872	6		878	723			723	588			588	575	2		577	566	5		571
Liebenau	542	2		544	519			519	473			473	390	15	5	410	357	13	6	376
Lochau	422	13		435	432			432	456	4		460	401	15	3	419	351	13	3	367
Merkelsdorf	1.364	5	5	1.374	1.353	1	10	1.364	1.370		8	1.378	1.215	21	5	1.241	1.050	19	11	1.080
Nieder-Adersbach	742	5		747	677	8		685	671	5	10	686	576	52	17	645	585	34	16	635
Nieder-Mohren	365	5	1	371	305	5		310	279			279	256	3		259	248	20		268
Ober-Adersbach	893	8	26	927	842	11		853	897	8	14	919	793	11		804	815	32	8	855
Ober-Drewitzsch	428	30		458	411	15	5	431	325	11		336	296	18		314	258	26	1	285
Ober-Mohren	434			434	361			361	360	1	4	365	305	15	1	321	297	12	3	312
Ober-Wekelsdorf	727	4		731	735			735	736			736	631	2		633	557	6		563
Ober-Wernersdorf	549	19		568	493	2	3	498	450	4	3	457	374	14	3	391	361	56	3	420
Skalka	502			502	414			414	406	4		410	363	4		367	344	3		347
Starkstadt	966	54	1	1.021	978	11	5	994	888	19	2	909	718	59	9	786	655	106	7	768
Wapenka	221	1		222	213	1		214	179			179	132	9		141	122	2		124
Untel-Wekelsdorf	707	14	14	735	786	3	7	796	729	4	11	744	673	20	10	703	638	38	8	684
Untel-Wernersdorf	489	10	7	506	451	2		453	351	11		362	313	12	8	333	306	18	4	328
Wekelsdorf (Markt)	1.286	50	10	1.346	1.180	9	15	1.204	1.300	16	13	1.329	1.054	49	20	1.123	1.088	97	20	1.205
Wüstrei	777	42		819	646			646	551	1		552	473	34	5	512	408	19	2	429
Summe:	14.519	302	74	14.895	13.442	42	77	13.561	12.714	104	82	12.900	11.067	427	92	11.586	10.419	611	100	11.130
in %:	97,5	2,0	0,5		99,1	0,3	0,6		98,6	0,8	0,6		95,5	3,7	0,8		93,6	5,5	0,9	
Gesamtsumme beider GB:	38.999	1.070	443	40.512	41.238	369	680	42.287	42.140	505	758	43.403	35.814	2.384	749	38.947	34.780	3.140	696	38.616
in %:	96,3	2,6	1,1		97,5	0,9	1,6		97,1	1,2	1,7		92,0	6,1	1,9		90,1	8,1	1,8	

Die Bevölkerung des Kreises Braunau nach Volkszugehörigkeit
D = Deutsche T = Tschechen A = andere

Quellen: Heimatbuch "Das Braunauer Land", Forchheim 1971
Volkszählungsergebnisse 1930, Stat. Gemeindelexikon des Landes Böhmen, Prag 1935

Gemeinde	1885				1900				1913				1920				1930			
	D	T	A	gesamt	D	T	A	gesamt	D	T	A	gesamt	D	T	A	gesamt	D	T	A	gesamt
GB Braunau																				
Barzdorf	1.732	16	9	1.757	1.411	10	19	1.440	1.318	9	13	1.340	1.221	37	24	1.282	1.123	30	23	1.176
Birkigt	270			270	227	6		233	256		2	258	250	1	4	255	203	9	1	213
Bodisch	352	4		356	278			278	266			266	262	4		266	225	10	2	237
Braunau	5.276	405	149	5.830	7.218	130	261	7.609	7.518	259	248	8.025	5.674	867	277	6.818	6.016	1.115	225	7.356
Deutsch-Wernersdorf	1.192	15		1.207	1.336	13		1.349	1.383	9		1.392	1.167	28	5	1.200	1.045	32	4	1.081
Dittersbach	1.163	13	5	1.181	1.313	3	24	1.340	1.488		15	1.503	1.244	50	6	1.300	1.156	73	13	1.242
Großdorf	816	63	18	897	1.728	33	74	1.835	2.551	49	113	2.713	2.153	231	82	2.466	2.251	304	80	2.635
Halbstadt	392	107	138	637	767	2	116	885	777	28	110	915	773	91	72	936	888	368	51	1.307
Neusorge	251	2	6	259	302	3		305	341	1	4	346	330	19	16	365	297	6	7	310
Hauptmannsdorf	1.208	11	15	1.234	1.360	5	21	1.386	1.467	32		1.499	1.269	30	23	1.322	1.211	73	25	1.309
Heinzendorf	530	10		540	858	9	4	871	926		13	939	703	45	2	750	704	27	8	739
Hernsdorf	1.687	7		1.694	1.725	9		1.734	1.803	19		1.822	1.556	27	29	1.612	1.467	39	35	1.541
Straßenau	93	5		98	326			326	353	3	3	359	284	16	3	303	250	3		256
Hutberg	303	7	1	311	266	3		269	267	6		273	199	24	2	225	202	40	1	243
Johannesberg	354			354	294	2		296	251			251	223	1	14	238	214	3	2	219
Märzdorf	1.445	11		1.456	1.568	69	4	1.641	1.783	4	10	1.797	1.500	88	9	1.597	1.517	93	18	1.628
Ottendorf	1.148	7		1.155	1.028	2	11	1.041	1.064	10	14	1.088	979	11	23	1.013	903	29	24	956
Rosental	759	7	1	767	773	3	9	785	735		14	749	658	8	15	681	665	9	10	684
Ruppersdorf	1.376	79		1.455	1.428	52	15	1.495	1.311	32	27	1.370	1.225	78	16	1.319	1.077	180	14	1.271
Schönau	1.779	3	4	1.786	1.356	8		1.364	1.243		15	1.258	1.107	24	19	1.150	1.033	19	33	1.085
Weckersdorf	1.342	3	9	1.354	1.253	9		1.262	1.329	13		1.342	1.100	253	12	1.365	1.087	35	10	1.132
Wiesen	1.012	7		1.019	981	1		982	996		2	998	870	24	4	898	827	32	7	866
Summe:	24.480	768	369	25.617	27.796	327	603	28.726	29.426	401	676	30.503	24.747	1.957	657	27.361	24.361	2.529	596	27.486
in %:	95,6	3,0	1,4		96,8	1,1	2,1		96,5	1,3	2,2		90,4	7,2	2,4		88,6	9,2	2,2	

Bevölkerungsstatistik des Kreises Braunau 1885 - 1930
Statistika obyvatelstva okresu Broumov 1885 - 1930

Tabulky 1 a 2, statistika obyvatelstva, Heimatmuseum

Transport do nejistoty!

(Podle učitelky Idy Franzové)

Dne 18. září 1945 jsme byli během půl hodiny vyhnáni ze svých domovů. Ze Šonova bylo tehdy vyhozeno 170 osob s 25 kg zavazadlem, z něhož si Češi vzali ještě část majetku: cennosti zabrané na nádraží v Broumově, vkladní knížky a peníze. Nacpali nás do otevřených uhelných vagónů, v nichž ještě ležela centimetrová vrstva mouru. Vlak měl 45 vagónů, v každém bylo nacpáno 60 - 65 lidí i se zavazadly. Transportováno bylo celkem asi 2 700 - 3 000 osob z okolních vsí. Hvězdy se tak blyštěly, když vlak pomalu míjel naše městečka a vesnice. Všichni byli sklíčení, nikdo neplakal, nenařikal. Můj bratr se svým sousedem zaslechli před odjezdem, jak někteří Češi říkali, že vlak jede do jisté záhuby.

Zůstali jsme stát na velkém seřadovacím nádraží přes noc. Dva dny a dvě noci v otevřených uhelných vagónech. Kdo chtěl ven, musel sešplhat na nárazník. Ráno jel vlak na slezské hranice (trať Mierozsów - Fellhammer), lokomotiva a čtyři vagóny stály už za hranicí. Začalo vyjednávání s Rusy a Poláky. Auto vedle auta, plná hranice. K dohodě nedošlo, Rusové a Poláci nás nenechali projet. Zaslechli jsme však, že máme být odsunuti do Mieroszówa. Byli jsme sklíčení, věděli jsme přece, jaká drahota vládne u Poláků: chleba za 30 marek, máslo za 70 apod., a neměli jsme peníze. Jeli jsme tedy vstříc smrti hladem. V pohraniční vesničce jsme dostali ještě zbytek kávy, k obědu polévku, napít vody, protože jsme nesměli ven. To bylo vše po dvou dnech a nocích. Večer s námi šibovali za meziměstské nádraží do Ruprechtic. Seděli jsme v silném dešti, přes hlavu mělo 5 - 6 lidí natažené deky, voda nám stékala po zádech do bot. Mrzli jsme a třáslí se. Uprostřed noci vlezli do vagónů Rusové a okrádali ty, kteří ještě měli hodinky, sedláky vyzuli z vysokých bot. K ránu se vyjasnilo. Děti plakaly v mokřích postelích, staří lidé (mnohým bylo okolo 80 let) se opírali zmáčení a apatičtí o stěny vagónů. Mnozí s horečkou prosili o lékaře. Po nesčetných prosbách povolil nám český vedoucí transportu vzít si něco z obchodu. Po mnoha prosbách jsem mohla sama do lékárny v Meziměstí, kde jsem u svých přátel dostala pro mou rodinu potraviny a

léky. Když jsem se vrátila, podávala se první teplá vodová polévka. Po kraji se rozkřiklo, že transport stojí v Meziměstí. Odpoledne přišli všichni příbuzní a známí ze všech vesnic, přinášeli potraviny. Byl mezi nimi i náš opat Dominik Prokop. Šel, utěšující, od vagónu k vagónu. Napětí však zůstalo! „Co s námi bude?“ Konečně k večeru se proslechlo: sběrný tábor v Meziměstí. Naše srdce zkameněla, vždyť takové množství nemohl barákový tábor pojmout. Leželi jsme tady všichni těsně namačkání na podlaze, venku, na cestách a chodnicích, ale všechny naplňoval šťastný pocit: „Ještě chvíli doma!“

V dalších dnech při nástupu na place se rozkřiklo, že přijeli čeští továrníci a sedláci z vnitrozemí nákladními vozy a žebříňáky pro pracovní síly. Byl to prostě trh s otroky. Do dvou hodin zmizelo 60% transportovaných. Také mí rodinní příslušníci, až na dvě tety (65 a 78 let), byli prodáni na tomto trhu. S tetami jsem tu musela vydržet až do 21. února 1946, v jedné světnici s 29 osobami, z toho bylo 11 malých dětí, a nedostatku jídla, ve studených vlhkých barácích, kde houby houfně rostly pod postelemi a štěnice žrali jako divé, trpělo naše zdraví. Vydrželi jsme. Dne 21. února jsme byli odesláni druhým transportem do Bavorska (Gunzenhausen) střední Francko.

Popis transportu, svědectví s knihy Schönau 1981 74-76.

Programm des 34. Braunauer Heimattages „Tage der Begegnung“

Freitag, 12. Juli 2019

- 18:00 Uhr Abendessen
19:00 Uhr Begrüßungsabend

Samstag, 13. Juli 2019

- 09:00 Uhr Gespräch zwischen dem Vorstand des Heimatkreises Bibliothek Braunau und der Delegation aus Braunau / Broumov
- 11:00 Uhr Mgr. ŠŠ
Saal III Information über die Arbeit des Begegnungszentrums Trautenau / Centrum setkávání Trutnov; anschl. Gespräch mit den Repräsentanten des Heimatkreises Hohenelbe Riesengebirge e.V. und des Riesengebirgler Heimatkreises Trautenau e.V.
- 12:00 Uhr Mittagessen
- 14:00 Uhr Hauptversammlung des „Heimatkreises Braunau /Sudetenland e.V.“
- 16:00 Uhr Kaffeepause
- 16:30 Uhr Christina Meinus M. A. (Würzburg):
Saal III Einführung in die deutsch-tschechische Wanderausstellung „(Nicht) Gekommen um zu bleiben. Braunau – Forchheim – Broumov. Vertreibung – Patenschaft – Partnerschaft“
- 18:00 Uhr Musikverein Strahlungen: Böhmisches-fränkisches Konzert
Saal I + II
- 20:00 Uhr Festliches fränkisches Buffet mit Liedvorträgen des
Saal I + II Braunauer Heimatchors und gemeinsamem Singen
(Leitung: Ilse Teuber)

Sonntag, 14. Juli 2019

- 09:00 Uhr Gottesdienst mit Pater Prof. Dr. AS CSsR
Saal I + II (Gars am Inn) und Pfarrer Martin Lanži (Braunau / Broumov)
- 10:30 Uhr Heimatliche Begegnung mit kurzen Ansprachen
Saal I + II Grußworte:
Steffen Hörtler (Stiftungsdirektor des Heiligenhofs und Stellvertretender Bundesvorsitzender der Sudetendeutschen Landsmannschaft)
Dr. UK (Oberbürgermeister der Patenstadt Forchheim)
Ing. JB (Starosta/Bürgermeister der Heimatstadt Braunau / Broumov)
Ansprache:
EB (Heimatkreisbetreuer): „Der Heimatkreis Braunau und seine Beziehungen zum Braunauer Ländchen – Bilanz und Perspektiven“
- 12:00 Uhr Mittagessen (Heiligenhofer Gulasch)
- 13:00 Uhr Fortsetzung der Heimatlichen Begegnung mit offenen Gesprächsrunden
- 13:30 Uhr Pfarrer ML (Braunau / Broumov):
Saal III Bildpräsentation über erledigte und geplante Sanierungsmaßnahmen in den Kirchen im Braunauer Ländchen / Broumovsko
- 14:30 Uhr MJ (Märzdorf / Martinkovice):
Saal III Bericht über die Initiative „Rundwanderungen auf den Spuren der früheren deutschen Bewohner“ (mit Lichtbildern)
- 15:30 Uhr Kaffeepause und Fortsetzung der Heimatlichen Begegnung mit offenen Gesprächsrunden
- 17:00 Uhr Abreise der Teilnehmer.

Für den 34. Braunauer Heimattag unter dem Motto

„Tage der Begegnung“ sind Anträge auf Förderung gestellt worden bei

dem Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds und der Sudetendeutschen

Stiftung.

Glasmosaik von Ernst Birke im Braunauer Heimatmuseum

Braunauer Rundbrief

Mitteilungsblatt – nicht nur für die heimatvertriebenen
Bewohner des Braunauer Ländchens in Nordostböhmen/Sudeten

73. Jahrgang

September und Oktober

5/2018

Gotisches Tor:
Eingang zur Felsenstadt Adersbach

Současný vzhled Rundbriefu 2018 Heimatmuseum

2

✓ 1. Rundbrief.

Kloster Rohr, den 20. Juni 1946.

Heiliges Frohnleichnamfest !

Liebe Landsleute aus der Braunauer Heimat .

Es drängt mich, Euch alle zu grüßen, Die Jhr das schöne Braunauer Land zur Heimat hattet. Wir bilden eine große Gemeinschaft des Glaubens, des Volkstums und jetzt auch des herben Schicksals. Braunauer Stift und Braunauer Land waren seit Jahrhunderten aufs innigste verbunden. Meine Vorgänger, die Äbte von Brevnov-Braunau haben die deutschen Kolonisten ins Land gerufen, die Priester des Klosters haben die Bewohner seelsorglich betreut und vom alten Stiftsgymnasium ist der Strom der Bildung und der geistigen Erziehung übers Ländchen gegangen und weit darüber hinaus. Jch selbst habe mich immer als den obersten Seelsorger des Braunauer Ländchens betrachtet und es war mir immer eine Freude, wenn ich zu einer religiösen Feier hinaus in die Pfarrkirche gehen konnte. Deshalb fühle ich mich verpflichtet, Euch liebe Landsleute auch in der Verbannung zu betreuen. Jch kann leider wirtschaftlich sehr wenig für Euch tun, da wir Benediktiner von Braunau auch alles verloren haben. Aber Euch nach Möglichkeit zusammenzuhalten, Euch Worte des Trostes und der Glaubenskraft zu sagen, das will ich und ich hoffe Euch damit ein Stück Heimat geben zu können. Daher will ich alle Monate einen Rundbrief senden, in dem Jhr Nachrichten findet, Anregungen und Mitteilungen. Jch bitte Euch um Mitarbeit, damit dieser Rundbrief recht praktisch und erfolgreich gestaltet werden kann.

I. 1. Das Kreuz das wir tragen müssen ist schwer. Auch in der Vergangenheit gab es schlimme Zeiten, aber kein Geschlecht hat so leiden müssen, wie wir, weil wir nicht nur heimatlos, sondern auch Bettler geworden sind; dennoch wollen wir nicht verzagen, denn wir sind Christen. Es ergeht uns, wie der hl. Familie, die fliehen mußte, und viele von uns sind dem Heiland ähnlich geworden, der nicht wußte, wo er sein Haupt hinlegen sollte. Wenn es so wahr ist, dass durch unser Volk viel Unglück bzw. Unrecht geschehen ist, dann wollen wir sühnen und büßen. So aber dürfen wir auf Barmherzigkeit hoffen und der barmherzige Gott wird uns und

1. *Rundbrief Heimatmuseum*

Biete	= Bitte
Bischofstaain, Bischofstään	= Bischofstein (Gemeinde im Bezirk Wekelsdorf)
bishaar	= bisher
bissa	= büßen
Bittner, Bittno	= Böttcher
blaaich, blääch	= bleich
blaaicha, bläächa	= bleichen (Wäsche)
Blechvl, n	= ein Blech voll
blecka, blicka	= blicken
bleelich, blöilich	= bläulich
bleen, de Zonge	= blecken, die Zunge herausstrecken
Bleeser	= Bläser (Musik)
bleetan	= blättern
blein (blei ock doo = bleib da)	= bleiben
Bleiwę	= Bleibe
blend, blind	= blind
Blendlooch (kleiner Raum im Bauernhof zur Aufbewahrung von Hausgeräten)	= Blindloch
blenka	= blinken
Blieck	= Blick
bliehn, Blichte	= blühen, Blüte
bloo	= blau
Bloobäärn	= Heidelbeeren (Blaubeeren)
bloosa	= blasen
Bloose	= Blase
Bloosa-Seffe (ein Braunauer Original, er blies beim Betteln auf einer Trompete)	= Bläser-Josef
blooß (Tuu ock blooß nee a Waaig verfahla = Verfehle nur nicht den Weg)	= nur
Bloot, Bleeter	= Blatt, Blätter
bloß	= blaß
Blottan	= Blattern (Krankheit)
Blotwrich	= Blätterwerk
blotterstoppich	= blatternarbig
Blutt, blutta	= Blut, bluten
Bluttiechl	= Blutegel
bluuß	= bloß (entblößt)
Boa	= Schal aus Pelz
böcka, bicka, bucka	= bücken
böcknich	= gebückt
Becke sterza, Becke statza	= etwas falsch machen
Beckla	= Kehlkopf
Bernla, Bannla	= Brünnel
Bohng, Bonn	= Eisenbahn, Eisenbahnen
Bohnsaak	= Bastler
Bohre	= Bahre
bolcha	= balgen, sich
Bolke	= Hochraum in der Scheune

Ukázka broumovského dialektu, Braunauer Mundart 1964 von Wilhelm Knoblich: 45

10 Literatura

Agamben G. 2011. *Homo sacer: suverénní moc a pouhý život*. Přeložil N. Bonaventurová. Praha: OIKOYMENH.

Alexander, J. 2004. *Towards and Theory of cultural Trauma*. University of California, s. 1-30.

Arburg, A., T. Staněk, ed. 2011. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. Ve Středoklukách: Z. Susa.

Arburg, A., T. Staněk, ed. 2010. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. Ve Středoklukách: Z. Susa.

Assmann, J. 2001. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor.

Benda, J. 2013 *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. Praha: Karolinum.

Bergson, H. 1919. *Vývoj tvořivý*. Přeložil F. Pelikán, přeložil F. Žákvec. Praha: Jan Laichter.

Durkheim, É. 1998. *Sociologie a filosofie: sociologie a sociální vědy*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Eriksen, T. H. 2007. *Antropologie multikulturních společností. Rozumět identitě*. Praha: Triton.

Eriksen, T. H. 2012. *Etnicita a nacionalismus. Antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Goffman, E. 1999. *Všichni hrajeme divadlo: sebeprezentace v každodenním životě*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon.

Goffman, E. 2003. *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Halbwachs, M., N. Gérard, M. Jaisson ed. 2009. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Plháková, A. 2004. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia.

Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

- Jakoubek, M. (ed.) 2016. *Teorie etnicity: čítanka textů*. Praha: Slon.
- Kaschuba, W. 2006. *Einführung in die Europäische Ethnologie*. München: C. H. Beck.
- Kloblich, W. 1964. *Die Braunauer Mundart*. Heimatkreis/Sudetenland e. V.
- Kreisslová, S. 2013. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců: na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Maslowski, N., J Šubrt. 2014. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum.
- Meinusch, C., R Günter. 2019. *(Nicht) Gekommen um zu Bleiben*. Forchheim: Heimat Heimatkreis Braunau Sudetenlande.V.
- Miovský, M, ed. 2003. *Průručka k provádění výběru metodou sněhové koule: snowball sampling*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Nekula, M., J. Rogall, W. Koschmal. 2002. *Češi a Němci: dějiny – kultura – politika*. Vyd. 2. Praha: Paseka.
- Nolen-Hoeksema, S. 2012. *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*. Vyd. 3., přeprac. Přeložil H. Antonínová. Praha: Portál.
- Norra, P, 1998. *Mezi pamětí a historií: problematika míst*. Cefres: 40-63.
- Olick, J., J. Robbins. 1998. *Social memory studies : From, collective memory to historical sociology of mnemonic practices*. Annual review of sociology (24): 105-114.
- Petrusek, M., H. Maříková, A. Vodáková. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.
- Platón. 2017. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Přeložil F. Novotný. Praha: OIKOYMENH.
- Pokorný, J., J Hanuliak. 2010. *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada.
- Ricoeur, P. 2000. *La mémoire, l'histoire, l'oubli*. Seuil: Paris.
- Robinson, L. 2009. „Virtuální já. Sebeutváření online: O symbolické interakci v digitální éře“. Biograf 50: 33-51.

- Schmitzer, R. 1992. *Der Wahlsieg der Sudetendeutschen Partei: Die Legende von der faschistischen Bekenntnisswahl*. In: *Zeitschrift für Ostforschung*, 41: 345-385.
- Schroll, G. 2019. *Die Vertreibung aus unserer Heimat: Das Braunauer Ländchen von den Anfängen bis 1946*. Forchheim: Heimatkreis Braunau Sudetenland e.V.
- Dimter, G., A, Kahler. 1981. *Die Gemeinde Schönau..* Heimatkreis Braunau Sudetenland e. V.
- Souček, J. 1997. *Historie a obyvatelé Vižňov*. Natura: Meziměstí.
- Spülbeck, S. 1997. *Biographie-Forschung in der Ethnologie*. Hamburg LIT.
- Staněk, T. 1991. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia.
- Šustrová, R., L. Hédlová, ed. 2014. *Česká pamět: národ, dějiny a místa paměti*. Praha: Academia.
- Todorov, T. 1998. „Zneužívání paměti.“ In: *Antologie francouzských společenských věd: Politika paměti*. Cefres 13: 91-117.
- Vaněk, M., P Mücke, H. Pelikánová. 2007. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Welzer, H. 2008. *Das Kommunikative Gedächtnis. Eine Theorie der Erinnerung*. München: C. H. Beck.
- Witt, G. 1998. „Der gegenwärtige Stand der Gedächtnisforschung“. München: GRIN Verlag.

Online zdroje

- Čeký rozhlas plus 2017. *O Vánočním příměří v zákopech 1. světové války*. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/o-vanocnim-primeri-v-zakopech-1-svetove-valky-6515592#volume> [19.6.2020]
- Hanzlová 2004. Vymístění jako nástroj „národní očisty“. Dostupné z: https://journals.muni.cz/socialni_studia/article/view/5482 [23 .6. 2020]

Szaló 2004. Vymístění uvnitř životního světa: kulturní vymístění jako přepis. Dostupné z:
https://journals.muni.cz/socialni_studia/article/view/5476 [23. 6. 2020]

Histori cs 2018. *Divoký odsun-youtube*. Dostupné z:
<https://www.youtube.com/watch?v=vXgrhcGHlzc> [29. 6. 2020]